

МІОК Міжнародний інститут
освіти, культури
та регіонального розвитку

У партнерстві з:
Асоціацією Українських
Організацій в Естонії

І. КЛЮЧКОВСЬКА, О. П'ЯТКОВСЬКА, О. ДОЛІНСЬКА, В. ГНАТЮК

РЕЗУЛЬТАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Громадотворення

УКРАЇНЦІВ В ЕСТОНІЇ

ЛЬВІВ, 2025

УДК 314.74 + 316.35.061

За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації покликання на видання обов'язкове.

Ключковська, І., П'ятковська, О., Долінська, О., Гнатюк, В. (2025) Громадотворення українців в Естонії. Результати дослідження. Львів, 111 с.

У публікації розглянуто особливості формування громади українців Естонії в різні історичні періоди. Особливий акцент зроблено на аналізі впливу українських мігрантів, які вимушено прибули до Естонії після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України. У звіті описано та проаналізовано основні аспекти діяльності й громадотворення української діаспори в Естонії, представлено специфіку соціальної адаптації українських вимушених мігрантів до естонського суспільства, їхню залученість до середовища української діаспорної громади й формування нових українських спільнот.

Звіт складено із застосуванням трьох дослідницьких стратегій: кабінетного аналізу, кількісної та якісної методологій (польовий етап – 2024 рік).

Дослідження містить рекомендації для громадського сектору та державних органів влади України. Також воно може бути корисним для науковців, викладачів, дослідників і всіх, хто вивчає, досліджує чи цікавиться питаннями української міграції, діаспори й українсько-естонських відносин.

Дослідження реалізовано в партнерстві з Асоціацією українських організацій в Естонії.

Літературне редагування – Назар Данчишин

Макет і дизайн – Руслана Галецька

ВСТУПНЕ СЛОВО	4
МЕТОДОЛОГІЯ	7
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ	
1.2. Створення та структура українських діаспорних організацій	12
1.3. Напрями діяльності українських діаспорних організацій	18
1.4. Шляхи залучення активістів до українських діаспорних організацій	21
1.5. Джерела фінансування українських діаспорних організацій	23
1.6. Співпраця українських діаспорних організацій з іншими структурами	24
1.7. Труднощі в діяльності українських діаспорних організацій	26
1.8. Вплив повномасштабної війни на діяльність українських діаспорних організацій	30
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ	
2.1. Динаміка воєнної міграції з України до Естонії	34
2.2. Державна політика щодо воєнних мігрантів та відкритість естонського суспільства	35
2.3. Соціальна адаптація воєнних мігрантів	44
2.4. Громадський активізм вимушених мігрантів та його роль у громадотворенні	49
2.4.1. Рівень залучення вимушених мігрантів до громадського активізму	49
2.4.2. Ключові чинники, які впливають на залучення вимушених мігрантів до громадської діяльності	56
2.4.3. Нові мігранти як рушійна сила українського активізму в Естонії	69
2.5. Інституціоналізація громадського активізму українських вимушених мігрантів в Естонії	71
2.5.1. Громадські організації «нових» мігрантів з України	71
2.5.2. Особливості створення громадських організацій	72
2.5.3 Структура громадських організацій	73
2.5.4 Діяльність громадських організацій та їхні напрями	79
2.5.5. Шляхи фінансування громадських організацій	86
2.5.6. Специфіка співпраці громадських організацій з іншими суб'єктами	89
2.5.7. Ключові труднощі в діяльності громадських організацій	94
2.6. Майбутнє української громади в Естонії	96
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	101

ВСТУПНЕ СЛОВО

Значні демографічні втрати, яких уже четвертий рік поспіль унаслідок широкомасштабної агресії росії зазнає Україна – обвал народжуваності, втрати серед військового та цивільного населення, окупація українських територій і депортація людей, безпрецедентна за своїми масштабами вимушена воєнна еміграція, що за різними оцінками налічує від 5 до 7 млн осіб, а відтак – реальна загроза депопуляції, змушують державу звернути погляд на тих, хто опинився за кордонами України в різний час та за різних обставин.

Сьогодні ми є свідками зміни вектору політики України щодо наших співвітчизників у світі. У цьому контексті варто пригадати висловлювання Міністра закордонних справ України Андрія Сибіги про те, що для здобуття великої перемоги країні потрібна як далекобійна зброя, так і далекоглядна зовнішня політика. Перші кроки на цьому шляху ми вже бачимо: у серпні 2024 року Президент України Володимир Зеленський подав на розгляд парламенту законопроект про множинне громадянство. А вже в грудні Верховна Рада ухвалила за основу законопроект №11469 про запровадження інституту множинного громадянства в Україні. У січні 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову про створення Міністерства національної єдності України, в якій регламентуються повноваження останнього, зокрема:

- формування та реалізація державної політики з питань забезпечення визначених законодавством України прав та інтересів осіб, які виїхали за кордон, зокрема внаслідок збройного конфлікту;
- сприяння в координації з МЗС задоволенню національно-культурних, освітніх і мовних потреб осіб, які виїхали за кордон;
- сприяння утвердженню української національної ідентичності й української громадянської ідентичності.

ВСТУПНЕ СЛОВО

У січні того ж року було створено також Агенцію національної єдності – ключову структуру, яка мала б допомогти втілити ініціативи щодо взаємодії з українською спільнотою та громадськими організаціями в країнах перебування.

На нашу думку, для реалізації цих амбітних планів при розробці та ухвалі нормативно-правових актів, які регламентуватимуть взаємодію з нашими співвітчизниками, було б доцільно враховувати результати наукових досліджень, уникаючи здогадок і припущень.

Саме тому Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» впродовж тривалого часу проводить дослідження українських спільнот за кордоном, вивчає інтеграційні процеси, фактори збереження національної ідентичності, спроможності українських громад і можливості впливу на суспільства країн проживання, найкращі практики взаємодії з органами влади різного рівня тощо.

Предметом дослідження цього разу ми обрали особливості громадотворення українців Естонії в різні історичні періоди. Чисельність тамтешніх вихідців з України змінювалася під впливом панівних естонського та російського етносів. До початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну кількість естонських українців становила 23 000 осіб. Ситуація змінилася в лютому 2022 року, коли великий наплив воєнних мігрантів хлинув через кордони нашої країни. Не оминуло це й Естонії, яка має один із найвищих показників прийняття українських біженців відносно кількості населення серед європейських країн, поступаючись лише Чехії та Польщі. З початку російсько-української війни до Естонії заїхало понад 130 000 українців, причому близько 71 000 залишилися в країні. Станом на середину лютого 2024 року, приблизно 51 000 осіб подали заявки на тимчасовий захист в Естонії, при тому близько 35 000 із них фактично проживають у країні на

ВСТУПНЕ СЛОВО

підставі цього статусу. Це становить приблизно 2,5% від її населення, що налічує близько 1,3 мільйона осіб.

Естонія активно сприяє інтеграції українців, які отримали статус тимчасового захисту, через низку програм та ініціатив і демонструє комплексний підхід до інтеграції українських біженців, зосереджуючись на мовній підготовці, працевлаштуванні, соціальній підтримці й освіті, що сприяє успішній адаптації прибулих та залученню їх до естонського суспільства. У такий спосіб кількість українців в Естонії значно збільшилася. Це спричинило появу нових громад, функціонування яких регламентують норми естонського законодавства.

Однак дослідження висвітлює не лише проблеми, пов'язані з вимушеною воєнною міграцією, її динамікою, державною політикою Естонії щодо втікачів від війни чи їхньою соціальною адаптацією.

Ми подаємо широку картину активізму українців Естонії від джерел до сьогодення, охоплюючи діяльність і давніх «парасолькових» організацій, і новітніх. Крім того, ми спробували вивчити рівень залученості новоприбулих українців до громадського активізму та ключові чинники, які впливають на ці процеси. Розглядаємо також особливості створення громадських організацій. Виокремлюємо здатність ГО до консолідації та координації діяльності, творення синергії давніх і новітніх організацій, адже розкол і конфронтація між давніми та новими ГО в Естонії посилює деструктивний вплив, який використовують російські сили на шкоду українству.

Дослідження дає змогу ознайомитися зі сучасним станом справ в українських громадах Естонії, побачити їхні сильні та слабкі сторони, вивчити спроможності. Це може слугувати добрим джерелом для напрацювань при формуванні державної політики розвитку співпраці з українцями за кордоном.

Мета дослідження – проаналізувати й описати основні аспекти діяльності й громадотворення української діаспори в Естонії, вивчити специфіку залученості українських вимушених мігрантів до середовища діаспорної громади та формування нових українських спільнот. При зборі даних застосовувалися три дослідницькі стратегії: кабінетного аналізу, кількісної та якісної методологій.

У межах кабінетного дослідження проведено огляд літературних джерел, зібрано інформацію про статистичні дані про українських воєнних мігрантів в Естонії та здійснено аналіз нормативно-правових документів, що регламентують функціонування громадських організацій у країні.

Кількісне дослідження проводилося серед повнолітніх (віком від 18 років) українських воєнних мігрантів, які виїхали до Естонії внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україну і на момент анкетування проживали в цій балтійській країні. Для отримання інформації обрано метод онлайн-опитування (CAWI). Ми використовували попередньо закодований у Google Forms запитальник для самостійного заповнення. Він охоплював питання про соціальне самопочуття мігрантів та їхню участь у громадському активізмі.

Інформацію про опитування поширювали через соціальні мережі, зокрема у Facebook-групах української громади в Естонії. Польовий етап дослідження тривав від 1 до 21 квітня 2024 року. Впродовж цього часу в анкетуванні взяли участь 112 респондентів. Соціально-демографічний зріз засвідчив, що серед учасників дослідження переважають жінки (90,2%) віком від 30 до 49 років, які мають вищу або базову вищу освіту. Крім того, більшість опитаних переїхали до Естонії з Київської (15,2%), Харківської (13,4%), Херсонської (12,5) та Донецької (10,7%) областей. Водночас найчастішими місцями проживання респондентів в Естонії є Таллінн (54,5%) і Тарту (10,7%) (див. Додаток 1).

Якісне дослідження полягало в проведенні глибинних напів-структурованих інтерв'ю з представниками українських громадських організацій. Ця методологія дала змогу отримати детальну інформацію про діяльність об'єднань українців, їхню організаційну структуру, фінансування, труднощі та взаємну комунікацію. Окрему увагу приділено впливу повномасштабної війни на їхню роботу.

У період від червня до вересня 2024 року нам вдалося організувати 12 інтерв'ю з керівниками й активістами українських діаспорних організацій, створених в Естонії до початку широкомасштабного вторгнення (категорія 1); українськими вимушеними мігрантами, які долучилися до діяльності цих організацій (категорія 2); керівниками та активістами новостворених українських організацій, заснованих після початку повномасштабної війни (категорія 3). Для пошуку респондентів ми використали метод снігової кулі. Окрім того, рекрутинг опитаних здійснювався за підтримки партнера нашого дослідження – Асоціації українських організацій в Естонії. Інтерв'ю відбувалися дистанційно на платформі Zoom. Запитальник складався з тематичних блоків і містив понад 30 питань. Його адаптували відповідно до особливостей кожної із зазначених груп респондентів. Найкоротше інтерв'ю тривало 50 хвилин, а найдовше – 3,5 години.

Притому варто зауважити, що дослідження має певні обмеження:

1) кількісне опитування не репрезентативне, воно слугує для опису дійсності й поточного стану явища, а не для пошуку зв'язків і пояснення причин; анкетування дозволяє відстежити загальну тенденцію у відповідях респондентів, але не дає змоги поширити отримані дані на генеральну сукупність – українських воєнних мігрантів в Естонії;

2) глибинні інтерв'ю відображають суб'єктивний досвід респондентів і репрезентують позицію, переконання, цінності та оцінки лише конкретної особи, представника громадської організації; через це от-

римана інформація має певні межі щодо її неупередженого трактування;

3) серед респондентів якісного дослідження представлено керівників та активістів українських громадських організацій в Естонії, основна діяльність яких має культурно-освітній характер; водночас не враховано організації інших напрямів, зокрема волонтерські, чия робота спрямована на підтримку України та українського війська.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

1.1. УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В ЕСТОНІЇ: ДЖЕРЕЛА ТА ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ

Діаспора – динамічне та змінюване явище, що формується через різні практики, спрямовані на збереження зв'язків з країною походження. До них переважно належать певні культурні ритуали, збереження мови й створення громад, які допомагають підтримувати відчуття ідентичності та належності, попри фізичну віддаленість і розпорошеність членів діаспори. Зазначений підхід наголошує на тому, що діаспора виникає завдяки взаємодії індивідів і спільнот під впливом соціальних, політичних та економічних факторів¹. Показовим прикладом такого процесу є формування української діаспори в Естонії. Ця громада має унікальний історичний контекст становлення та демонструє особливості розвитку діаспорних спільнот загалом.

Перші поодинокі міграційні потоки українців до Естонії зафіксовано ще на початку XIX ст., а вже 1898 року на території країни засновано перше нелегальне українське товариство – «Дерптську українську студентську Громаду». На зборах організації обговорювали не тільки поточні проблеми студентського життя, а й питання культурно-освітнього відродження та розвитку України. Згодом осередок отримав законну назву «Музично-драматичне товариство студентів-малоросів у Юр'єві». Товариство організувало хор, драматичний гурток і бібліотеку. Воно припинило своє існування у 1915 році².

Дещо пізніше в Таллінні виник Український національний комітет, який об'єднався зі спільнотами українців Нарви і Тарту. Проте варто зазначити, що він так і не зміг повноцінно розпочати свою роботу через відмову в реєстрації з боку влади. У 1923–1930-х роках у столиці Естонії діяв Талліннський клуб громадян України. Водночас попри таку значну громадську активність, за переписом населення 1934 року в

1. Fihel, A., Homel, K., Jaroszewicz, M., Lesińska, M., & Bentz, A.-S. (2025). Diaspora at war: Mobilization of the Ukrainian diaspora in the first two years of the Russian full-scale invasion. *Journal of Refugee Studies*, 1(1), 1–18. <https://doi.org/10.1093/jrs/feaf006>

2. Євтух, В., Попок, А., Трошинський, В., Лазебник, С., Андрієнко, В., Андрієнко, М., Федорів, Т., Гошовський, В., & Штепа, С. (2011). *Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація*. Київ: Альтерпрес.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

державі зафіксовано проживання лише 92 українців³.

Після завершення Другої світової війни чисельність української громади в країні зазнала суттєвих змін, зумовлених прибуттям великої кількості молодих фахівців на всесоюзні будови господарського комплексу, а також плановим розподілом випускників вищих навчальних закладів на провідні промислові підприємства, заклади соціальної сфери та наукові установи. Оскільки балтійські республіки у складі колишнього СРСР залишалися центром відносно широких демократичних свобод, ці країни ставали привабливим місцем для міграції української творчої інтелігенції. Крім того, багатьом репресованим українцям, які змогли відбути термін покарання у в'язницях чи на засланні, радянська влада забороняла повернутися на батьківщину, через що ті оселилися в інших республіках СРСР, зокрема й в Естонії⁴. Згідно з даними перепису населення 1959 року, в Естонії проживало 15,8 тис. вихідців з України. Упродовж наступних тридцяти років їхня чисельність збільшилася втричі, і до 1989 року досягла 48,3 тис. осіб⁵.

З розпадом СРСР і відновленням незалежності Естонії тисячі українців повернулись в Україну або ж виїхали до інших пострадянських республік. На початку XXI ст. в країні перебувало 29 тис. осіб українського походження. Показово, що впродовж подальших двох десятиліть ця цифра залишалася майже незмінною⁶. Проте ситуація істотно змінилася через повномасштабне вторгнення росії в Україну, що спричинило значний наплив українських воєнних мігрантів до цієї балтійської країни⁷. Згідно з даними Статистичного управління Естонії, станом на 2024 рік у державі було зареєстровано близько 69 тис. українців⁸. Місця компактного проживання української спільноти зосереджені здебільшого в найбільших містах Естонії: Таллінні,

3. Свух, В., Попок, А., Трошинський, В., Лазебник, С., Андрієнко, В., Андрієнко, М., Федорів, Т., Гошовський, В., & Штепа, С. (2011). Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація. Київ: Альтерпрес.

4. Шпарага, Т., & Михалюк, М. (2014). Українці в Естонії: проблеми асиміляції та інтеграції. Географія та туризм, (27), 192-199.

5. Свух, В., Попок, А., Трошинський, В., Лазебник, С., Андрієнко, В., Андрієнко, М., Федорів, Т., Гошовський, В., & Штепа, С. (2011). Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація. Київ: Альтерпрес.

6. Зубик, А. (2019). Українська діаспора: суспільно-географічне дослідження. Львів: Простір-М.

7. Більш детально про особливості української вимушеної міграції до Естонії зазначено у II розділі.

8. Statistics Estonia. (2024). Population indicators and composition: Population by sex and ethnic nationality. Retrieved from <https://www.stat.ee/en>

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Нарві, Тарту, Кохтла-Ярве, Маарду, Пярну та Валзі.

Організаційне становлення тамтешньої української громади розпочалося у 1988 році зі створення Українського земляцтва Естонії, яке протягом багатьох років було єдиною українською організацією в державі. Діяльність об'єднання в той період спрямовували на задоволення культурно-освітніх потреб українців, а також на збереження мови та традицій. У 1998 році заснували Союз українок Естонії, що фактично став відгалуженням Українського земляцтва.

У 2000-х роках на базі Українського земляцтва з'явилися дві незалежні структури: Асоціація українських організацій в Естонії та Конгрес українців Естонії⁹. Вони виконують роль «парасолькових» організацій, до складу яких належать близько 30 самостійних товариств українців в Естонії¹⁰. Діаспорні організації проводять національно-культурні заходи, сприяють роботі шкіл вихідного дня й підтримують бібліотеки з українською літературою.

1.2. СТВОРЕННЯ ТА СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Організації діаспори насправді виконують багатогранну функцію посередників між різними місцями, спільнотами та інституціями. Вони часто фігурують як захисна мережа, що слугує посередницьким органом між окремими особами та державами їхнього проживання та походження. Завдяки цьому об'єднання відіграють стрижневу роль у формуванні почуття належності та ідентичності представників діаспори¹¹. У випадку української громади в Естонії цей процес особливо важливий, оскільки діаспорні організації в країні сприяють збереженню самобутності та створюють платформи для взаємодії між українцями. Водночас побудова сталої установи – складний та

9. Євтух, В., Попок, А., Трощинський, В., Лазебник, С., Андрієнко, В., Андрієнко, М., Федорів, Т., Гошовський, В., & Штена, С. (2011). *Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація*. Київ: Альтерпрес.

10. Посольство України в Естонській Республіці. (2024). *Українці в Естонії*. Отримано з <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/108-ukrajinci-v-jestonii>

11. Van Gorp, J., & Smets, K. (2015). Diaspora organizations, imagined communities and the versatility of diaspora: The case of Former Yugoslav organizations in the Netherlands. *European Journal of Cultural Studies*, 18(1), 70–85. <https://doi.org/10.1177/1367549414557803>

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

тривалий процес, який потребує значних зусиль і спільної роботи всіх залучених сторін.

Інституційне становлення діаспори починається зі створення формальної установи, що забезпечує структурованість і впорядкованість її активності. У підсумку організація отримує своєрідне «тіло», яке визначає основи її роботи. В Естонії такі громадські об'єднання мають бути неприбутковими та мати щонайменше двох членів-засновників, серед яких можуть бути і громадяни держави, і мігранти з інших країн. Таку діяльність регулюють Господарський кодекс¹² та Закон про неприбуткові організації¹³. Відповідно до цих двох документів, щоб створити громадську організацію, потрібно провести установчі збори, під час яких учасники мусять узгодити основні напрями діяльності, укласти договір про об'єднання та розробити статут. Окрім раніше зазначеного, будь-яка організація має зареєструватися в бізнес-реєстрі Естонії (E-Business Register)¹⁴ – електронно або через нотаріуса.

За словами респондентів, у державі існують усі умови для безперешкодного створення та функціонування діаспорних організацій і ведення громадської діяльності загалом. Зауважимо, що для проведення масових заходів в Естонії необхідно отримати спеціальний дозвіл відповідних відомств, оскільки це регулюється законодавством і має відповідати нормам техніки безпеки. Проте, як зазначають респонденти, організації не стикаються із жодними перешкодами в оформленні потрібних дозволів. Навпаки – влада сприяє проведенню таких подій для українців, особливо після початку широкомасштабної війни в Україні.

12. Riigiteataja. (2022). Äriseadustik (ÄS) [Господарський кодекс Естонії]. Retrieved from <https://www.riigiteataja.ee/akt/120062022040>

13. Riigiteataja. (2020). Mittetulundusühingute seadus (MTÜS) [Закон про неприбуткові організації Естонії]. Retrieved from <https://www.riigiteataja.ee/akt/123052020006?leiaKehtiv>

14. E-äriregister. (2024). [Портал електронного бізнес-реєстру Естонії]. Retrieved from <https://ariregister.rik.ee/est>

“

В Естонії створені всі політичні, економічні та юридичні умови для того, щоб створити українську громадську діяльність. Всі створені умови. Естонія зацікавлена в тому, щоб активно працювали українські організації, які би долучали до себе [українців – ред.] і розвивали свою діяльність на популяризування громадських організацій, щоб допомагали і відстоювали інтереси українських воєнних біженців і самої України

(активістка, категорія 1)¹⁵

”

“

Якщо глобально дивитися, то українська громада в Естонії має практично всі оці соціальні щаблі, які повинні бути або, мабуть, потрібні для збереження свого ідентитету. Ми маємо можливість мати громадські організації. Ми маємо можливість мати школи. Ми маємо можливість жити своїм культурним життям. Ми маємо можливість проводити масові і невеликі заходи для створення свого культурного середовища. І все це завдяки естонській державі та можливостям, які вона надає для народів в демократичному своєму такому острові

(активіст, категорія 1)

”

Ініціатором формування організацій діаспори завжди була активна частина української спільноти, яка прагнула згуртувати українців для збереження власної мови, культурної спадщини, звичаїв і національного самоусвідомлення, особливо в умовах викликів, спричинених проживанням в еміграції. Додатковим фактором була особиста мотивація та амбіційність індивідів, які прагнули до самореалізації та відчували внутрішню потребу брати участь у громадській діяльності.

¹⁵ Детальніше про кожну з категорій в розділі «Методологія».

“

Я себе завжди не відчував кимось іншим, крім українця. Я українець за народженням, мої батьки українці. Для мене це було дуже важливо, щоб естонці розуміли, хто я. І вони такі самі, естонці. Якщо ти сам себе ідентифікуєш, як українець, то вони естонці. Це простіше відносини між народами налагоджувати

(активіст, категорія 1)

”

“

Десь в мене ця думка з'явилася в голові дуже давно, що я б хотіла теж займатися школою в діаспорі. <...> І вона в мене сиділа в голові якось так. А потім чоловік через якийсь час познайомився із українцями в місті. І так він нас повіз на знайомство. І отак почалося вже спілкування з діаспорою

(активістка, категорія 1)

”

Організаційній структурі діаспорних об'єднань зазвичай притаманний формальний підхід, який охоплює чіткі правила, вертикальну координацію, розподіл обов'язків і впорядковану систему управління. Для більшості організацій найвищим органом управління є загальні збори членів спільноти, які здійснюють функції затвердження статуту, обрання керівництва й ухвалення важливих рішень. Наступним управлінським підрозділом є правління, яке відповідає за реалізацію ухвалених положень і регулює діяльність установи.

Очолює правління голова, що водночас може виконувати обов'язки керівника організації. Вибори нового правління та його голови проводять кожні 3-5 років на загальних зборах. До складу об'єднань також належать волонтери й активісти, яких залучають до планування заходів і подій. Загалом організації можуть складатися з

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

кількох осіб або навіть декількох десятків членів, однак формальне членство не завжди відповідає дієвому рівню залученості всередині об'єднання. Найактивнішими є невеликі групи до десяти учасників, навколо яких згуртовується різна кількість охочих, що регулярно чи епізодично долучаються до роботи.

“

Керівний орган – це правління. На загальних зборах обирають голову організації і правління. І найважливіше питання керівник організації сам не вирішує. Основні питання вирішуються тільки правлінням організації. <...> Також найвищий орган – це загальні збори. Загальні збори нашої організації проводяться один раз в рік. Як правило, керівник організації вибирається один раз в три роки. Через три роки і керівник, і правління

(активістка, категорія 1)

”

“

І кожних 5 років відбувається перевибори голови правління, всі питання вирішуються правлінням. Тобто немає моно якогось рішення, є колективне прийняття рішень, а голова правління слідкує за роботою і за виконанням. <...> Із членів правління обирається голова правління, його замісник. І вони є тими людьми, які ведуть управлінську роботу щоденно

(активіст, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Актив організацій української діаспори становлять переважно жінки віком від 30 років, з вищою освітою та працевлаштуванням в Естонії. Вони рушійна сила об'єднань, адже формують їхні стрижневі ініціативи та забезпечують здатність установ до самовідтворення. Варто зауважити, що чоловіки-волонтери становлять меншість. Більшість активістів походить із Центральної та Західної України, а основними причинами їхнього переїзду стали трудова та шлюбна міграції. Водночас це люди із свідомою життєвою позицією, які чітко ідентифікуються як українці.

“

Портрет в основному – це жіноче обличчя. Є чоловіки, їх дуже мало. І це наш золотий фонд, ми їх бережемо. Тому що так складається ситуація. Чоловіче плече інколи дуже потрібне. І тому трошки впевненіше себе почуваємо, коли є декілька чоловіків, до яких можна звернутися, які можуть підтримати

(активістка, категорія 1)

”

“

Майже всі працюють. Ну, там одиниці, хто не працює. <...> Працюють теж досить інтенсивно, важко. І через те теж часу немає на цю громадську роботу. Люди різного віку. І 30 роківдесь. І вже пенсійного віку. І передпенсійного. Ну, можна сказати, десь від 30 до 65

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Інша важлива ознака структури українських діаспорних організацій – мережування. Воно означає добровільне об'єднання суміжних організацій, які кооперуються для обміну ресурсами, розв'язання спільних питань і вираження власної самобутності як соціальної групи. Всі учасники зберігають свою базову автономію, власні місії та систему управління¹⁶. Мережі уможливають діаспорі посилювати свої голоси для досягнення більшого впливу та результатів у процесі змін. В Естонії існують дві великі мережі української діаспори, що їх, як уже зазначалося, очолюють два об'єднання. Ці структури координують роботу організацій, які належать до їхнього складу, виконують представницькі функції, провадять адвокацію тем, що стосуються українців, та залучають до своєї системи нові товариства.

1.3. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Громадські організації зазвичай визначають кілька провідних напрямів своєї роботи. Мета – ефективне виконання власної ролі та досягнення поставлених цілей. Наявність чітких сфер діяльності дає змогу об'єднанням краще фільтрувати різні аспекти функціонування та допомагає зосередити зусилля на поточних завданнях. На підставі відповідей респондентів, роботу діаспорних організацій можна систематизувати так: 1) *реалізація освітніх ініціатив*; 2) *проведення національно-культурних заходів*; 3) *підтримка окремих суспільних груп*; 4) *збереження української ідентичності*.

Освітні ініціативи охоплюють створення й становлення українських шкіл вихідного дня, що функціонують для дітей і дорослих, які прагнуть вивчати мову, історію та підтримувати зв'язок із батьківщиною. Варто наголосити, що частина українських організацій в Естонії виникла на базі таких шкіл. Це стало логічним етапом розвитку спіль-

16. Ashman, D., et al. (2005). Supporting Civil Society Networks in International Development Programs. AED Center for Civil Society and Governance.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

ноти через розширення напрямів діяльності та збільшення обсягів роботи. До освітніх проєктів також належить створення творчих дитячих колективів, хореографічних ансамблів і музичних хорів.

“

Головний кістяк роботи – це суботня школа, це велика робота. Не скажу, що все, але багато чого крутиться навколо цього. І це велика робота, це велика перспектива, і це майбутнє наше. І це видно, що і дітям це потрібно, вони приходять і спілкуються

(активістка, категорія 1)

”

Культурні заходи спрямовані на збереження звичаїв і традицій українців. Це допомагає налагодити нові зв'язки в середовищі країни проживання та долати межі замкнутого спілкування всередині громади. До таких подій переважно належать різноманітні фестивалі, дні української культури та ярмарки. Ці форми взаємодії дають змогу діаспорі, з одного боку, виражати власну ідентичність, а з другого – сприяють ознайомленню місцевих мешканців з новою для них культурою іншої держави.

“

Напрямки діяльності – це, по-перше, розвивати свою культуру, свої традиції в Естонії, нести їх в естонське суспільство. Також розвивати свою українську мову, свою ідентичність. І співпрацювати з іншими українськими організаціями й жіночими організаціями світу, України та Естонії

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

У контексті підтримки окремих суспільних груп ідеться про діяльність, спрямовану на роботу з конкретними категоріями української діаспори, як-от молоддю, дітьми та жінками. Організації і надалі реалізують національно-культурні й освітні проєкти, проте із чітким фокусом на визначені спільноти. Такий підхід дозволяє діаспорним об'єднанням краще розуміти потреби конкретних груп та ефективніше відповідати на можливі виклики.

Збереження української ідентичності, мови й культури в обставинах еміграції та інтеграції українців у середовище проживання посідає панівне місце в діяльності діаспорних організацій, формує основу для реалізації кожного з раніше згаданих напрямів. Більшість опитаних представників української діаспори наголошували на важливості захисту культурних елементів та підтримці усвідомлення себе як українця в громаді. Серед місцевого населення Естонії це засвідчує унікальність звичаїв української нації та нівелює поширені стереотипи про «єдиний народ» із росіянами.

“

Треба зберегти і розвивати свою культуру, свою мову, свої традиції. І нести їх в естонське суспільство, і збагачувати естонське суспільство, і показати, що ми, українці, ми нація. Ми не російськомовні, не росіяни
(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

1.4. ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ АКТИВІСТІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Важливий аспект інституційного розвитку організацій діаспори – залучення потенційних членів і волонтерів. Це забезпечує стійкість спільнот і здатність реагувати на нові виклики. Згідно з результатами дослідження, процес комунікації об'єднань із громадою відбувається трьома основними шляхами: інформаційної взаємодії через соціальні платформи, проведення подій та поширення інформації через державні структури.

У межах першого підходу об'єднання дедалі активніше використовують соціальні мережі, щоб інформувати про свою діяльність. Такі платформи часто є головними інструментами, що уможливають видимість організацій у публічному полі як української спільноти, так і країни перебування загалом. Це дає організаціям змогу залучати нових учасників до власних активностей.

“

Ми використовуємо всі можливі соціальні мережі. У нас немає своєї газети, у нас є своя сторінка. У нас є свій Інстаграм, у нас є свій Телеграм, свій YouTube, свій Facebook є. У нас є великі групи, де люди вже туди заходять. І вони вже дивляться, коли в нас якісь заходи, і приходять на ці заходи. Інформація про проведення заходів або про нашу діяльність, її є дуже багато, і вона відкрита

(активіст, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Другому підходу властива активізація індивідів через заходи та побудову довіри й особистих зв'язків. Спочатку люди приходять на події як спостерігачі, оцінюють атмосферу та саму організацію. Якщо їхній досвід взаємодії позитивний, вони поступово починають брати безпосередню участь в ініціативах, а згодом навіть долучаються до організаційних процесів.

“

Дуже просто. Якщо люди приходять на якісь заходи, які ми робимо чи спільно з кимось їх проводимо, і бачать, що їм хочеться долучитися, що вони [організації – ред.] активні. То вони декілька разів придуть, просто як спостерігачі, можуть потім брати участь в наших заходах, а потім вже пишуть, що ми хочемо дійсно бути офіційно членами цієї організації. І, напевно, якщо організація довіру таку надає для людей, то вони долучаються

(активістка, категорія 1)

”

Третій підхід передбачає залучення нових учасників завдяки співпраці з місцевою владою та поліцією, які допомагають поширювати інформацію про спільноту. Офіційні структури в Естонії повідомляли новоприбулих українців про діяльність діаспорних об'єднань у містах. Це сприяло підвищенню обізнаності та довіри серед потенційних учасників, що зі свого боку спонукало їх звертатися по підтримку до організації.

“

Нас [організацію – ред.] місцева влада підтримує, вона інформацію цю поширює. Коли люди приїжджають, то вони озвучують, що є товариство, там можна знайти підтримку, можна звернутися. І навіть поліція це озвучує на кордонах

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

1.5. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стабільне фінансування має ключове значення для стійкості громадських організацій та здатності ефективно реалізовувати власні ініціативи. За словами респондентів, діаспорні об'єднання не мають членських внесків, тому витрати на їхню діяльність покривають коштом зовнішніх надходжень. Відтак на підставі аналізу відповідей опитаних визначено, що основне джерело фінансового сприяння організацій – державна підтримка від естонської влади.

Діаспорні організації з великим досвідом роботи, передусім українські «парасолькові» структури, мають доступ до прямих дотацій з бюджету від різних міністерств і відомств. Надалі ці кошти можуть розподілятися між об'єднаннями, які належать до складу мереж. Крім того, громадські організації мають змогу отримати гранти для реалізації конкретних культурних та освітніх проєктів від державних установ Естонії, як-то Міністерство культури, Міністерство освіти і науки та Фонд інтеграції.

“

Це суто грантово. Ми пишемо гранти і більшість цих грантів – це естонські державні установи: Міністерство культури, Міністерство освіти, Фонд інтеграції

(активіст, категорія 1)

”

Інший тип допомоги для функціонування організацій полягає в наданні матеріальних ресурсів (технічного обладнання, приміщення та покриття витрат на заходи) з боку третіх осіб, зокрема бізнесових

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

структур або інших установ. За даними учасників дослідження, така підтримка має неформальний характер і ґрунтується на міжособистісних зв'язках, довірі від бізнесменів або приватних осіб, а також репутації самого об'єднання. Водночас усі респонденти зазначають, що не отримують прямого фінансування від приватних компаній чи благодійних внесків від фізичних осіб.

“

Але в основному це підтримка в тому, що коли проводяться в нас якісь певні заходи, то нам безкоштовно надають якесь обладнання або якась фірма платить за нашу організацію. Як правило, це все в такому приватному порядку, коли ти спілкуєшся з людьми, коли бізнесмени тобі довіряють в тому, що ти робиш, їм подобається, чим ти займаєшся, і вони тоді підтримують [роботу організації – ред.]
(активістка, категорія 1)

”

1.6. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНШИМИ СТРУКТУРАМИ

Побудова партнерських зв'язків з державними та приватними структурами покращує здатність українських діаспорних організацій виконувати складні завдання, раціонально використовувати ресурси та розширювати свій вплив на різні рівні управління як в Естонії, так і за її межами. Варто підкреслити, що ми не розмежуємо сталу та ситуативну співпрацю, що їх здійснюють активісти в цій країні. Будь-які, навіть короткострокові спільні ініціативи чи часткове залучення до інших проєктів, ми розглядаємо як форму співпраці. Крім того, зауважимо, що респонденти могли по-різному трактувати поняття партнерства та співпраці.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Результати дослідження показують, що українські активісти в цій країні співпрацюють передусім із державними установами Естонії на національному та місцевому рівнях, зокрема з Міністерством культури, Міністерством освіти і науки, Міністерством внутрішніх справ, Міністерством закордонних справ, а також із міськими радами та службами. Майже всі опитані згадували про співпрацю з однією чи кількома з цих структур. Така взаємодія проявляється у формі фінансової підтримки, інформаційного супроводу, проведення спільних заходів і залучення представників цих відомств до участі в подіях діаспори.

“

І коли ми проводимо свої заходи, ми завжди запрошуємо [представників] з уряду Естонії та керівників Фонду інтеграції на свої події. І вони приходять, і вони беруть участь, і вони виступають. <...> Це велика заслуга нашого [естонського – ред.] уряду, що він так відноситься до українців та України

(активістка, категорія 1)

”

До того ж українська діаспора активно співпрацює з місцевими естонськими некомерційними організаціями та розташованими за межами України громадськими об'єднаннями українців. Ця взаємодія відбувається як на локальному, так і на міжнародному рівнях. Співпраця здійснюється або для реалізації окремих масштабних проєктів, які вимагають додаткових зусиль (наприклад, людських чи матеріальних ресурсів), або в межах міжнародних мереж, як-от: Світового Конгресу Українців, Спільки Української Молоді, Світової Федерації Українських Жіночих Організацій та ін.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Важливим є партнерство діаспорних об'єднань з інституціями з України, серед яких передусім варто виокремити Посольство України в Естонській Республіці, органи місцевого самоврядування деяких міст, громадські організації, вищі навчальні заклади та музеї. Така взаємодія є необхідним складником побудови стійких і довірливих зв'язків між Україною та її етнічною громадою. Ця співпраця здійснювалася через проведення спільних культурно-освітніх заходів та залучення творчих колективів з України до виступів на подіях в Естонії.

“

Що стосується України, то ми співпрацювали багато років з товариством “Україна-Світ”. Ми працюємо з містом-побратимом Бровари – це було завжди. Безпосередньо з МІОКом [працюємо – ред.]. І творчі колективи, з якими ми дружимо: студія вокальна “Джем” з Чернівців, “Оксатит” із Запоріжжя. Ми знаємо [фольклорний колектив – ред.] “Кралиця”, яка була у нас і зараз розвивається. Ці колективи є для нас прикладом українського мистецтва. Музей літератури України – у нас було багато спільних заходів, і ми підтримуємо цей зв'язок

(активістка, категорія 1)

”

1.7. ТРУДНОЩІ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Діаспорні громадські організації доволі часто стикаються з низкою викликів, пов'язаних з особливостями діяльності такого типу. Зазвичай ці труднощі охоплюють операційні, фінансові та стратегічні аспекти як внутрішньої, так і зовнішньої роботи об'єднань. А це значно

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

ускладнює реалізацію їхніх цілей. Зрозумівши сутність, причини та специфіку таких викликів, можемо системно підійти до аналізу не лише суспільного середовища, в якому функціонують організації, а й оцінити потенціал для їхнього взаємного мережування та багатосторонньої співпраці з іншими структурами. У результаті аналізу відповідей респондентів ми виявили декілька ключових проблем, з якими стикаються діаспорні об'єднання українців в Естонії.

Мобілізація ресурсів та фінансування. Багатьом громадським організаціям важко знайти достатньо фінансових ресурсів, щоб забезпечити стабільність власної діяльності. Попри отримання базового фінансового забезпечення від естонських державних структур, українські діаспорні об'єднання стикаються з обмеженнями. Переважно ці кошти покривають лише адміністративні витрати, а інші операційні та проєктні проблеми залишають нерозв'язаними. Громадські організації змушені постійно шукати додаткові способи фінансування, що значно ускладнює процес стратегічного планування та негативно впливає на інституційний розвиток.

“

Кожний рік у мене гроші закінчуються [на оренду приміщення – ред.]. Під кінець року у мене таке завмирання у душі. І я не знаю, чи дадуть фінансування на наступний раз, тому що це тисячі [євро – ред.] в рік. Дадуть чи не дадуть?

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

Брак людського ресурсу. Волонтерська природа громадської діяльності доволі часто призводить до виникнення структурних проблем в організаціях української діаспори. Активісти здебільшого не отримують заробітної плати, а якщо її і передбачено, то символічного (незначного) розміру. Громадські діячі змушені знаходити основні джерела доходу в інших сферах, що суттєво обмежує участь у роботі об'єднань, знижує активність у проєктах і послаблює мотивацію. Брак фінансового стимулу також ускладнює залучення нових активістів до діяльності організацій. У підсумку це впливає на ефективність і стійкість діаспорних об'єднань.

“

На жаль, ціни з-за війни в Європі піднялися. Люди стали більше витрачати свого часу на те, щоб підтримувати свою сім'ю на тому рівні, на якому вони жили. І стали менше часу витрачати на роботу в громадському секторі або волонтерську роботу

(активіст, категорія 1)

”

Деструктивний фактор «росського міра». Географічне розташування діаспорних організацій українців в Естонії помітно впливає на можливості для їхнього розвитку. Об'єднання, розташовані в містах поблизу естонсько-російського кордону, мають труднощі через сильний вплив російської пропаганди на середовище та місцеве населення, значна частина якого має російське походження. Опитані стверджують, що активісти стикаються з інформаційними атаками та агресією з боку прихильників проросійської ідеології. Це стає причиною того, що українці в зазначених населених пунктах

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

уникають участі в заходах української спільноти через занепокоєння щодо власної безпеки.

“

В Естонії є регіони, які мають кордон з Росією – Сілламяе, Нарва, Кохтла-Ярве. Там багато етнічних росіян живуть. Там постійно є проблеми з тим, що українці бояться себе ідентифікувати як українці, бо бояться якоїсь такої можливості наїзду зі сторони росіян, які працюють в державних органах самоуправління. Хоча естонський уряд дуже чітко все це регулює. Якщо є таке порушення прав людини, то реакція дуже швидка

(активіст, категорія 1)

”

Проблеми інституційної стійкості й спроможності. Громадські українські організації, як уже зазначалося, часто працюють завдяки активній залученості однієї чи кількох осіб, що відіграють стрижневу роль у забезпеченні діяльності. Проте залежність об'єднань від однієї людини чи невеликої групи робить їх вразливими до змін, як-от призупинення активності цих осіб через особисті обставини або зміну пріоритетів. У кінцевому підсумку функціонування діаспорних організацій може частково скоротитися або повністю припинитися. Це свідчить про їхню інституційну слабкість і нездатність до самовідтворення, що ставить під загрозу довготривале існування таких об'єднань.

“

Локально в маленьких містах це все тримається на людині, яка є таким двигуном. Як тільки людина хворіє або йде за обрій свого життя, то і проекти теж не продовжуються

(активіст, категорія 1)

”

Конфлікти між організаціями. Схожість мети та змагання за ресурси двох великих об'єднань, які координують мережі українських діаспорних організацій в Естонії, створює умови для конкуренції між ними. Це іноді призводить до конфліктних ситуацій. Наявність розбіжностей та суперечок між організаціями спричиняє напругу, що ставить під загрозу їхню оперативну спроможність, ускладнює досягнення цілей та обмежує взаємодію із членами мережі, розвиток громади й збереження українських цінностей.

“

Самі основні труднощі – це, щоб українець українцю не заважав. Це основна трудність. Якщо ми робимо кожну діяльність на благо нашого суспільства і України, то щоб один одному не заважали

(активістка, категорія 1)

”

1.8. Вплив повномасштабної війни на діяльність українських діаспорних організацій

Повномасштабне вторгнення росії в Україну суттєво вплинуло на діяльність українських діаспорних організацій в Естонії. Війна змусила їх адаптуватися до нових реалій та змістити фокус, переглянути стратегію для практичного задоволення нагальних потреб і формулювання відповідей на актуальні виклики. Аналіз інтерв'ю респондентів дав змогу виокремити декілька ключових тенденцій цього впливу:

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ В ЕСТОНІЇ

- **Переорієнтація напрямів роботи.** Значно посилилася роль волонтерства й адвокації інтересів України, а також постала потреба в допомозі українським вимушеним мігрантам. Фактично в перші місяці війни діаспорні організації взяли на себе основну частину роботи з підтримки українців, прибулих до Естонії (зокрема, створили інформаційні центри для них).

“

Вона [діяльність – ред.] наситилась роботою, наситилась проектами. Ми почали вчитися тій роботі, яку ніколи не робили. <...> Ми коригували людей, які працювали в Естонії і хотіли їхати захищати Україну. Ми коригували сім'ї з дітьми, які їхали з України до Естонії, бо в когось були родичі. <...> Ми навчилися бути психологами. Ми навчилися бути людьми, які знають, як правильно направити людей в лікарню, де отримати освіту, як знайти житло, як знайти роботу, як закінчити курси адаптації, як вчити мову естонську. Стали опорними такими особами

(активіст, категорія 1)

”

- **Зміни в складі організацій.** Діаспорні об'єднання частково або повністю оновили власний склад, оскільки частина старих членів відійшла від участі в проєктах через розбіжності в ставленні до війни в Україні. Саме нові активісти, серед яких є українські вимушені мігранти, формують соціальний портрет громади.

“

Скажу вам чесно, що у зв'язку з війною, відійшли ці люди. Відбулась така фільтрація і вони відійшли. Два члени правління, як були від початку, так і залишилися. Люди продовжили це повноваження. І моя сім'я, скажем так. А ті, які були раніше, вони відійшли

(активістка, категорія 1)

”

- **Посилення співпраці з державними органами влади в Естонії.** Громадські організації діаспори значно розширили рівень співпраці з естонськими владними структурами та посилили власну залученість до державних процесів та ухвалювання рішень щодо підтримки українських вимушених мігрантів у країні.

“

Ми почали займатися такими політичними питаннями та напрямками. Це відстоювання інтересів України у парламенті Естонії. З урядом Естонії [українське – ред.] питання піднімати. Уже такий серйозний рівень став, глобальний рівень [співпраці з естонською владою – ред.]

(активістка, категорія 1)

”

- **Поява нових акторів для співпраці на міжнародному рівні.** Розвиток взаємодії з міжнародними організаціями сприяє глобалізації роботи діаспорних об'єднань і відкриває їм можливості впливати на світові процеси, спрямовані на підтримку України та її вимушених мігрантів.

“

Зараз з'явилася гарна співпраця в нас з Міжнародною організацією біженців. Вони зараз тільки вийшли на нас. Хочуть познайомитись. А є естонська така організація. Естонська допомога біженцям. Вона теж міжнародна. Вони робили мовленнєве кафе для українців. Естонський [естонську мову – ред.] вчили теж дуже гарно. Вони екскурсії такі [робили – ред.], щоб ми могли якось теж переключитися. Є в нас співпраця з Червоним хрестом. Ми співпрацювали по першій медичній допомозі і психологічній допомозі. Привезли дуже крутих спеціалістів. Дуже класно.

(активістка, категорія 1)

”

- **Взаємодія з новоствореними організаціями.** Воєнні мігранти з України спричинили поштовх для розвитку громади українців в Естонії: одні приєдналися до наявних об'єднань, другі – заснували власні товариства. Розвиток мережі цих організацій сприяв побудові нових зв'язків і партнерства між діаспорними та новоствореними об'єднаннями.

“

Ми намагаємося [з новоствореними організаціями – ред.] один одного підтримувати, тому що ми все робимо задля українського народу і України, нам нічого ділити. <...> Ми завжди їх запрошуємо, якщо у нас ярмарки різні проводять, щоб вони були в інформаційному просторі та мали можливість, по-перше, показати себе, заявити про свою організацію, й, по-друге, зібрати кошти на підтримку ЗСУ

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

2.1. ДИНАМІКА ВОЄННОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ ДО ЕСТОНІЇ

Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України Естонія, як і низка інших країн Європи, надала притулок багатьом українським воєнним мігрантам. Так, згідно з даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на початок лютого 2025 року українці сумарно подали 64 925 заявок на отримання статусу тимчасового (або іншої форми міжнародного) захисту в Естонії¹. Зважаючи на те, що чисельність населення цієї країни на початок 2022 року становила трохи більше 1,3 млн осіб², така кількість вимушених мігрантів для Естонії була дуже істотною. Загалом Естонія увійшла до трійки лідерів серед членів ЄС за показником частки українських воєнних мігрантів відносно населення країни³. Так, на початок лютого 2025 року чисельність українських вимушених мігрантів, офіційно зареєстрованих в Естонії, варіюється від 42 270⁴ до 35 610⁵.

У контексті громадотворення та впливу воєнних мігрантів на українські спільноти в Естонії варто підкреслити, що наплив українців після 2022 року був нерівномірний та зазнавав певних змін не лише щодо кількісного, а й вікового та гендерного аспектів.

Аналіз динаміки чисельності громадян України, які отримали статус тимчасового захисту в Естонії за період 2022–2024 років, засвідчує, що понад 60% усіх українських вимушених мігрантів Естонії прибули та зареєструвалися в цій країні протягом 2022 року. Попри те, що впродовж 2023–2024 років динаміка прибуття українців до Естонії скоротилася, позитивні рішення про набуття статусу тимчасового захисту щоквартально отримує майже 2 тис. громадян України (Табл. 1).

1. UNHCR (2025) Ukraine Refugee Situation, URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

2. Statistics Estonia (2025) Population figure, Retrieved from <https://statee/en/find-statistics/statistics-theme/population/population-figure>

3. Eurostat (2025) Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. Highlights, Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

4. UNHCR (2025) Ukraine Refugee Situation, Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

5. Eurostat (2025) Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex - monthly data, Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm_custom_35626112/default/table?lang=en

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

З огляду на віковий розподіл варто зауважити, що частка дітей віком до 18 років була найвищою протягом 2022 року і становила 44,3% у першому кварталі та 35,16% у другому. Натомість упродовж другої половини 2022 року і надалі частка дітей скоротилася (Табл. 1). Загалом, станом на початок 2025 року, серед громадян України, які мали статус тимчасового захисту в Естонії, діти до 18 років становили 28,8% (Табл. 1). Крім того, порівняно з початком 2022-го, дещо зросла частка осіб пенсійного віку – із 4,18% (станом на I кв. 2022 року) до 6,16% (станом на IV кв. 2024 року).

У гендерному розподілі українських вимушених мігрантів в Естонії спостерігаємо переорієнтацію із жіночої статі на чоловічу: якщо у першому кварталі 2022 року 73% наданих дозволів на тимчасовий захист отримали жінки (чоловіки – 27% відповідно), то вже у третьому кварталі 2022 року частка чоловіків зросла до майже 44% (Табл. 1). Надалі протягом 2023–2024 років частка чоловіків трималася на позначці не нижче 43% (Табл.1). У підсумку, станом на початок 2025 року, частка чоловіків серед українських вимушених мігрантів в Естонії становить майже 39% (Табл. 1).

2.2. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ВОЄННИХ МІГРАНТІВ ТА ВІДКРИТІСТЬ ЕСТОНЬСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

З початком повномасштабного вторгнення Естонія, як і решта країн ЄС, імплементувала норму Директиви ЄС про тимчасовий захист. Так, згідно з рішенням уряду Естонії від 9 березня 2022 року, громадянам України та членам їхніх сімей, які виїхали з України після 24 лютого 2022 року, надано посвідку на тимчасове проживання в Естонії на підставі тимчасового захисту⁶. Після внесення додаткових змін дозвіл на перебування на території Естонії продовжили до березня 2026 року. Натомість громадяни України, які вже перебували в Естонії станом на 24 лютого 2022 року і не могли повернутися в Україну у зв'язку з російською воєнною агресією, отримали право на

6. Politsei-ja Piirivalveamet (2025) Інформація у зв'язку з війною в Україні, Retrieved from <https://www.politsei.ee/uk/instrukcija/informaciya-u-zv-yazku-z-ukrajinskoyu-viynoyu/timchasovii-zahist-dlya-gromadyan-ukra-ni-ta-chlen-v-h-s-mei>

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

міжнародний захист, що значною мірою зрівняв їх у правах з особами під тимчасовим захистом⁷. З останнім громадяни України набули подібних прав, що їх мають резиденти Естонії: доступ до соціальних послуг (зокрема пенсій та виплат при народженні дитини), освіти, медицини, право на працевлаштування тощо. Крім того, йдеться про інші додаткові виплати чи послуги, як-от право на тимчасове безоплатне житло, дозвіл на безоплатне користування громадським транспортом (можливість була доступна до липня 2024 року)⁸, безоплатні курси естонської мови (рівень A1 обсягом 100 академічних годин), одноденний курс з адаптації⁹, а також виплати чи компенсації – наприклад, 1200 євро одноразової компенсації витрат на житло (на одне домогосподарство), 3200 євро на сім'ю або 1600 євро на особу за перекладацькі послуги (терміном на два роки)¹⁰.

З огляду на раніше зазначене можемо резюмувати, що естонська держава доклала значних зусиль, аби створити необхідні умови для прийняття українських вимушених мігрантів та надання їм притулку. Однак у дослідженні нам також було важливо з'ясувати, як самі мігранти оцінюють кроки цієї імміграційної політики та як новоприбулих українців сприймає естонське суспільство.

Оцінка зусиль держави. Більшість респондентів вважає, що допомогу було надано дуже ефективно, іноді навіть надмірно.

“

Перші дні, коли ти приїхали, Естонія нас прийняла, поселила нас в готель, чоловік одразу пішов на роботу

(активістка, категорія 3)

”

7. Politsei ja Pliirivalveamet (2025) Інформація у зв'язку з війною в Україні, Retrieved from [https://www.politsei.ee/uk/instrukciya/informaciya-u-zv-yazku-z-ukrajinskoyu-vynoyu/mozhливост-dlya-ukra-nskikh-vo-nniih-b-zhents-v-zalshitsiya-v-eston](https://www.politsei.ee/uk/instrukciya/informaciya-u-zv-yazku-z-ukrajinskoyu-vynoyu/mozhливost-dlya-ukra-nskikh-vo-nniih-b-zhents-v-zalshitsiya-v-eston)

8. Vabariigi Valitsus (2022) Ласкаво просимо до Естонії, Доступно з https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/teekaart_ukr.pdf

9. Естонська рада у справах біженців (2025) Тимчасовий захист для громадян України, Доступно з <https://kriis.ee/uk-UA/dlya-bizhenciv-z-ukraini/perebuvannya-v-estoni/timchasoviy-zakhist-dlya-gromadyan-ukraini>

10. Social Insurance Board Republic of Estonia (2025) One-time compensation of rental costs, Retrieved from <https://www.sotsiaalkindlustamet.ee/en/family-benefits-and-allowances/subsidies-and-benefits-refugees/one-time-compensation-rental-costs>

“

Умови всі створюють на всі, навіть не 100%, а на 120%. Просто вибирай і роби

(активістка, категорія 2)

”

“

Спочатку, перші місяці, перші пів року, та навіть рік, естонська держава буквально чуть не на руках носила кожного того біженця: поселяла, підтримувала матеріально і по-різному. До того, що навіть коли не вистачало готелів, то поселяли на кораблях отих великих <...> Коли вони зрозуміли, що якщо ти хочеш залишитися тут, ти повинен оволодіти знаннями мови. І майже всі, знову ж таки за допомогою держави, були охоплені безкоштовними мовними курсами

(активістка, категорія 1)

”

Однак таке вибірково позитивне ставлення до українських вимушених мігрантів та іноді «надмірна опіка», зокрема надання певних преференцій у стосунку до інших іммігрантів та шукачів міжнародного захисту, на думку респондентів, подекуди мали й негативний вплив для налагодження міжкультурного діалогу та інтеграції українських воєнних мігрантів у суспільство загалом.

“

Навіть от була інша ситуація: нас, українців, тут в Естонії відділили окремо, максимально, від інших біженців. У нас там були готелі, підтримка і так далі. Інші ж біженці, які приїхали, вони мали трішки інші умови [тобто гірші – ред.] і інші види підтримки. Абсолютно якось по-іншому

(активістка, категорія 3)

”

“

Тому що відношення дуже різні. Та підтримка Естонії, яку ми відчули порівняно з іншими національними меншинами, вона була дуже діюча і це мало як свій плюс, так і свій мінус. Тому що багато національних меншин, я не можу сказати, що вони образились, але хотілося, мабуть, їм паритетної основи. Получилося, що дуже багато проєктів було (саме тем, грантів) саме для українців. І, власне, саме для українців дуже багато таких речей. Це те, що стосується і офіційної діяльності. Оце відразу з 22-го року поставило дуже великий кордон між національними меншинами

(активістка, категорія 1)

”

Утім, попри всі намагання та старання з боку естонської держави максимально задовольнити необхідні потреби для прибуття, перебування та інтеграції українців в естонське суспільство, респонденти вважають, що освіта українських дітей була й досі залишається основною проблемою. Протягом 2022 року Естонія надала низку можливостей дітям і молоді з України навчатися українською¹¹, а також загалом створила всі умови для воєнних мігрантів, аби ті здобували освіту¹². Крім того, в Естонії на той час існували школи з російською мовою викладання, з чого «скористали» багато дітей вимушених мігрантів, оскільки ці діти здебільшого знали російську, а не українську мову. Однак від 2024 року в Естонії ухвалили скоротити кількість російських шкіл і зробити акцент на розвитку естонськомовної шкільної освіти.

11. Урядовий портал (2022) Естонія надає освітні можливості дітям та молоді з України, Доступно з <https://www.kmu.gov.ua/news/estoniya-nadaye-osvitni-mozhливosti-dityam-ta-molodi-z-ukrayini>

12. Міністерство освіти і науки Естонської Республіки, Доступно з <https://www.hm.ee/uk-UA/uk>

“

На жаль, перший рік інтеграційні класи існували, а на другий рік... можливо, це також пов'язано з реформою освіти в Естонії, але зараз таких класів в Естонії немає. Навіть, наскільки я знаю, українська школа в Таллінні повністю буде змінювати свій формат і переходитиме на естонську мову. Раніше діткам навіть тут перший рік були найняті вчителі українські консультанти, які допомагали, вони вели українські класи, українська мова вицїлася. Проте зараз це абсолютно інша історія. Зараз додатково після уроків діткам викладають естонською мовою, щоб їм було в Естонії легше зрозуміти мову навчання'

(активістка, категорія 3)

”

“

Школа – це особлива така і болюча, і хвилююча тема. Тому що, уявляє собі, що тисячі людей приїжджають тут з дітьми. Де, куди, в яку школу віддати дитину? Оскільки так звані російськомовні школи, так, вони ще залишались. До цього року, до речі, залишались особливо в цьому, в східному регіоні багато було <...> Але вони уже з 1-го вересня цього року [2024 – ред.] мають повністю перейти на естонську мову. Але ж, нашим дітям, самі розумієте, як то непросто. Як то непросто, бо батьки не розуміють мови. Ніхто навколо тебе, не спілкується отак, а тільки в школу ти приходиш і все. Звичайно, педагоги стараються. Місцеві педагоги залишаються з цими дітками після уроків. Дають оці, ну, хоча би примітивні, але знання естонської мови для того, щоб дитинка не залишилась

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Сприйняття з боку естонського суспільства. Згідно з результатами нашого кількісного опитування, загалом українські вимушені мігранти також позитивно оцінюють ставлення естонців до прибулих українців. Так, лише 4,5% респондентів нашого дослідження вважають, що ставлення суспільства Естонії до них було негативне та ще менше 1% – цілком негативне. Натомість сумарно 67,9% оцінили його як цілком позитивне або позитивне (Рис. 1).

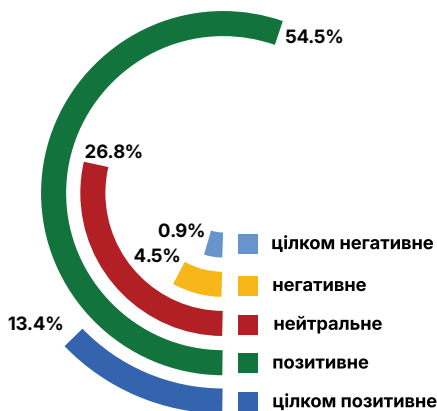

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Як ви загалом оцінюєте ставлення суспільства, що приймає, до українських вимушених мігрантів в Естонії?», у % до всіх респондентів

Позитивні відгуки спостерігаємо й серед респондентів глибинних інтерв'ю. Опитані наголошують на великій відкритості естонців, їхньому волонтерстві, жертвовності та бажанні допомогти українським воєнним мігрантам навіть у суперечливих обставинах.

“

Було дуже приємно, що, коли перші оці біженці з'явилися, і вони не знали, де проживати, де, як, то саме естонці багато взяли на себе цю місію; коли вони надавали житло своїх родичів, чи там десь у когось кімната вільна

(активістка, категорія 1)

”

“

Коли розпочалось повномасштабне вторгнення, і перші переселенці з'явилися в Естонії, люди настільки щедро і добре їх приймали, тобто естонці, вони купували їм повністю нову техніку, нові сковорідки, плити, тобто все нове. Навіть не старе приносили. А естонці насправді дуже економні

(активістка, категорія 2)

”

“

Вона [естонська жінка – ред.] дуже велика людина з великим серцем. І під своє крило взяла українських жінок. Ті жінки, які виїжджали одні з дітками, голі, босі, перелякані, не знали, куди йти, куди діти своїх дітей. Їм треба було піти на ту ж біржу, в той же банк, а діточок не було, куди діти. І ця жінка відкрила таку велику дитячу ігрову кімнату, де ми займалися дітками. Поки мами зайняті. Потім побачили, що мами в дуже жакливого стані. Вони приходять розбиті, убиті. І вона каже: “Давайте будемо родити такі психологічні зустрічі. Просто за чаєм, просто за одним столом”

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Частково респонденти **пояснюють та допомагають естонського суспільства** історичним минулим Естонії і бажанням вийти з-під російського впливу, усвідомленням загроз та побоюванням, що російська воєнна агресія пошириться на інші країни Європи, передусім на саму Естонію.

“

Естонці дуже привітна нація. І вони просто на досвіді того, що вони теж в своїх сім'ях мали щодо Росії, ставлення під час Радянського Союзу, вони ніби це на власній шкурі розуміють, і тому так підтримують українців

(активістка, категорія 2)

”

Дехто також зазначає, що українські вимушені мігранти намагаються докладати великих зусиль для культурної та економічної інтеграції в Естонії: вони активно знаходять роботу, сплачують податки, посилюючи економічні спроможності Естонії, вивчають естонську мову (на відміну від мігрантів з росії, які впродовж багатьох років не вивчали естонської, а вперто насаджували свою), поважають естонську культуру. Усе це викликає повагу в естонців та позитивне сприйняття українських воєнних мігрантів і, відповідно, бажання сприяти процесу порозуміння та позитивної соціальної адаптації.

“

По-перше, естонці дуже поважають свою культуру і мову. Що роблять тут 90% України? Вчать естонську культуру і мову. <...> По-друге, максимально, і те, що естонці поважають, українці не сидять на соціальних виплатах. Люди йдуть працювати, вони платять податки, купують тут товари. По-третє, українці дуже акуратні, хазяйновиті, в нас чистенько, і це естонцям дуже близько. Наша оця працьовитість

(активістка, категорія 3)

”

Описуючи ставлення естонського суспільства до українців, відкритість естонців і бажання допомогти, респонденти часто наголошували, що це також залежить від походження естонців, адже є значна частка громадян Естонії, які мають російське коріння. Остання категорія не надто позитивно, а іноді й вороже сприйняла українських воєнних мігрантів.

“

Звичайно, є ті, кому ця [вимушена міграція українців – ред.] не подобається, але це вже такий бекграунд, це в основному російські естонці. Ну в них це своя пропаганда, свій біль, тому на таких ми не звертаємо. А от естонці-естонці, яких тут більшість, прекрасно ставляться і розуміють, чому так відбувається. Що ми приїхали не просто так жити тут

(активістка, категорія 3)

”

Важливо наголосити – раніше зазначений чинник також виявився показовим у відповідях українських вимушених мігрантів щодо оцінки проявів дискримінації або упередженого ставлення до новоприбулих або членів їхніх сімей (через те, що ті приїхали з України).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Найбільша частка респондентів, а саме – 48,2%, повідомили, що відчували такі прояви при взаємодії з тамтешніми росіянами. Порівняно з цим, лише 14,3% відчували дискримінацію при взаємодії з естонським суспільством загалом та 22,3% – з найближчим оточенням. Водночас 9,8% також сказали, що відчували прояви дискримінації та упередженого ставлення з боку української громади (Рис. 2).

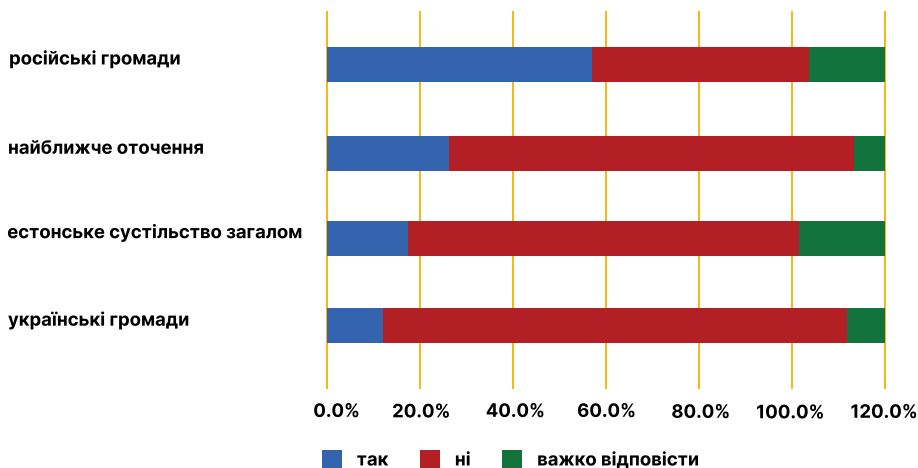

Рис. 2. Відчуття проявів дискримінації вимушених мігрантів у зв'язку з тим, що вони прибули з України, з огляду на представлені категорії, у % до усіх респондентів

2.3. СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ

Створення необхідних умов з боку естонської держави, як і відкритість тамтешнього соціуму, вочевидь, позитивно впливають на соціальну адаптацію українських вимушених мігрантів. Так, вимушені

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

мігранти загалом радше задоволені, ніж незадоволені своїм становищем у суспільстві. Водночас варто підкреслити, що майже третина (31,3%) не могла визначитися з відповіддю на це запитання (Рис 3).

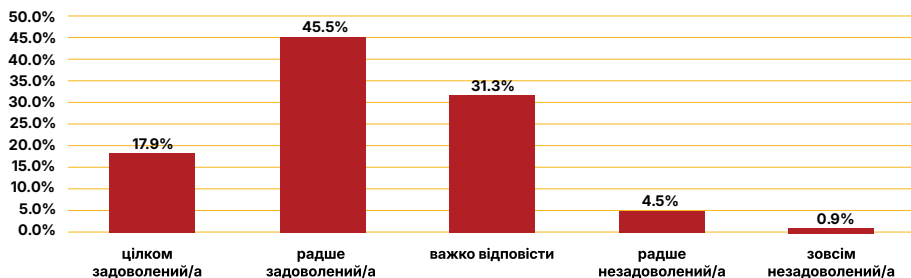

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки ви задоволені своїм сьогодишнім становищем у суспільстві країни перебування?», у % до всіх респондентів

У цьому контексті треба звернути увагу на результати деяких інших показників, що свідчать про соціальну адаптацію українських воєнних мігрантів в Естонії. Так, респондентам дослідження запропонували оцінити рівень їхнього соціального становища в естонському суспільстві. Дані вимірювалися за 10-бальною шкалою від 1 («найнижче становище») до 10 («найвище становище»). Як бачимо, більшість опитаних (21,4%) «розмістили» себе приблизно посередині. Однак, коли проаналізувати весь масив відповідей, помітимо, що частка тих, хто оцінює свою позицію нижче за середню сходику, є вищою, ніж тих, хто ставить себе вище за середню – 47,4% проти 31,3% (Рис. 4).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

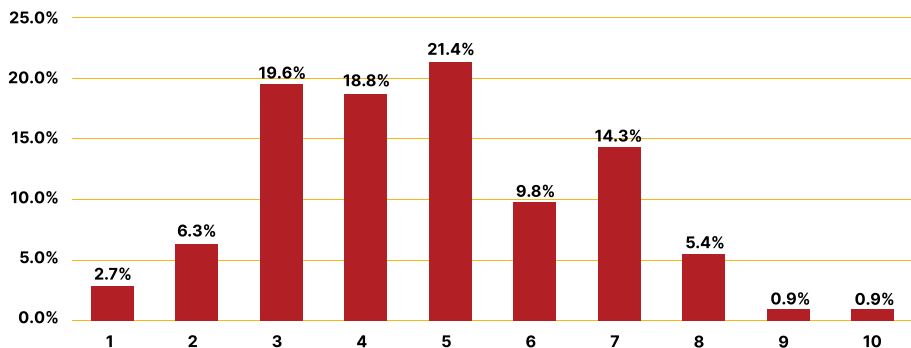

Рис. 4. Самовизначення на сходинках соціальної драбини, де 1 – найнижче, 10 – найвище, у % до всіх респондентів

Безперечно, для успішної соціальної адаптації рівень знання мови країни перебування відіграє ключову роль. Як було зазначено, естонська держава створила сприятливі умови для українських вимушених мігрантів щодо вивчення естонської та проходження курсів адаптації. Попри те, що 91,1% наших респондентів відвідували мовні курси, рівень їхньої естонської залишається невисокий. Найбільші труднощі спостерігаємо в розумінні та розмовному послуговуванні естонською: 62,5% не дуже добре балакають і розуміють державну мову цієї балтійської країни, а 29,5% говорять естонською зовсім погано (Рис. 5).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

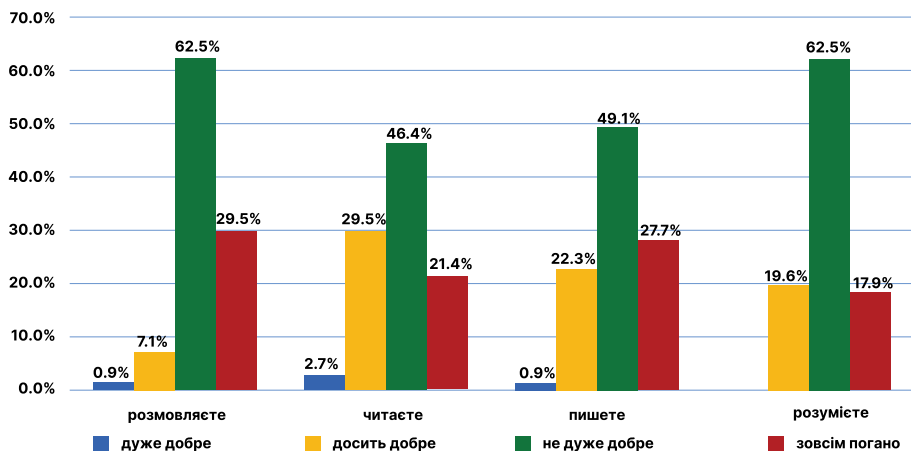

Рис. 5. Рівень знання естонської мови, у % до всіх респондентів

Ще одним викликом ефективної соціальної адаптації вимушених мігрантів до нового середовища є їхній складний психологічний стан, високий рівень тривожності, невпевненість у майбутньому, тимчасовість юридичного статусу та невизначеність умов подальшого перебування. За спостереженнями опитаних, мігранти психологічно травмовані через бомбардування, свідками яких стали, й важкими умовами, що їх довелося подолати до переїзду. Крім того, люди важко переживають втрату домівки в Україні та саму міграцію до Естонії. Усе це призводить до того, що багато воєнних мігрантів замикаються в собі і не бажають контактувати з оточенням.

“

Я би сказала так, що вимушені мігранти самі по собі. Вони приїжджають і закриваються. Є окрема проблема. Я як психолог це спостерігаю, причому вже три роки. У нас є група «Тарту. Українці», і от вони там запитують якісь проблеми у школі, у дітей. Я пишу рекомендації. Так-от, багато хто закривається, вони не чують, вони не йдуть у спілкування. Тому тут, я би сказала, що це такий ефект

(активістка, категорія 2).

”

“

Ці переселенці, скажімо, в них дуже нестабільне життя, нестабільний стан. От навіть на зустрічі з Послом вони говорили. І завжди піднімається питання, оскільки в них на рік подовжується цей тимчасовий захист. І? А далі що? А що далі? І, звісно, це не дає, можливості людям навіть, я думаю, мріяти. Тому що вони не знають, що далі. Вони не знають, що буде навіть з їхніми дітьми

(активістка, категорія 1)

”

Зважаючи на окреслені проблеми входження вимушених мігрантів до естонського суспільства, українські громадські організації стали важливим містком у цьому процесі. З одного боку, діаспорні організації допомогли новоприбулим легше адаптуватися та інтегруватися, надавши їм інформаційну, гуманітарну, освітню, психологічну та інші види допомоги. З другого – самі воєнні мігранти через залучення до громадської діяльності стають важливими суб'єктами естонського суспільства, розвивають власні мережі контактів і зв'язків. Тобто для частини мігрантів саме їхня громадська активність полегшує процес соціальної адаптації в новій країні.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

2.4. ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ТА ЙОГО РОЛЬ У ГРОМАДОТВОРЕННІ

2.4.1. РІВЕНЬ ЗАЛУЧЕННЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ДО ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ

Серед респондентів кількісного опитування понад половина (55,4%) зазначили, що брали або й далі беруть участь у діяльності українських громадських організацій в Естонії. З-поміж різноманітних заходів українських діаспорних організацій, які відвідували вимушені мігранти впродовж періоду проживання в Естонії, переважають культурні, релігійні або національно-патріотичні події. Про це заявили 68,8% респондентів дослідження (Рис. 6). Важливе значення для українських втікачів від війни мають і заходи українських громад, спрямовані на сприяння адаптації та інтеграції новоприбулих: 59,7% отримували інформаційну або правову допомогу, 31,2% – гуманітарну та 28,6% – психологічну допомогу, 54,5% – вивчали естонську мову. Крім того, 40,3% разом з українськими громадами брали участь у мітингах, політичних акціях та ходах для просування інтересів України в Естонії. Найменше зацікавлення для вимушених мігрантів становлять курси вивчення української мови – лише 6,5% брали участь у них. Серед інших причин залучатися до діяльності українських громад в Естонії опитані вказали волонтерство. Цей варіант відповіді обрали 3,9% респондентів (Рис. 6).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Рис. 6. Розподіл відповідей на запитання «Які види заходів українських діаспорних організацій ви відвідували впродовж періоду проживання в Естонії?» (запитання з можливістю обрати кілька варіантів відповіді), у % до тих, хто відвідував

Зважаючи на те, що значна частина дорослих вимушених мігрантів приїхали до Естонії з дітьми шкільного віку, нам також було важливо дослідити, чи відвідують ці діти українські освітньо-культурні заклади в Естонії. Так, серед тих, хто відповів на це запитання, загалом 39% долучені до згаданих установ: 14,6% відвідують їх регулярно, 24,4% – зрідка. Варто зазначити, що інших 25,6% планують відвідувати українські суботні або недільні школи, гуртки чи інші заклади такого типу (Рис. 7).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

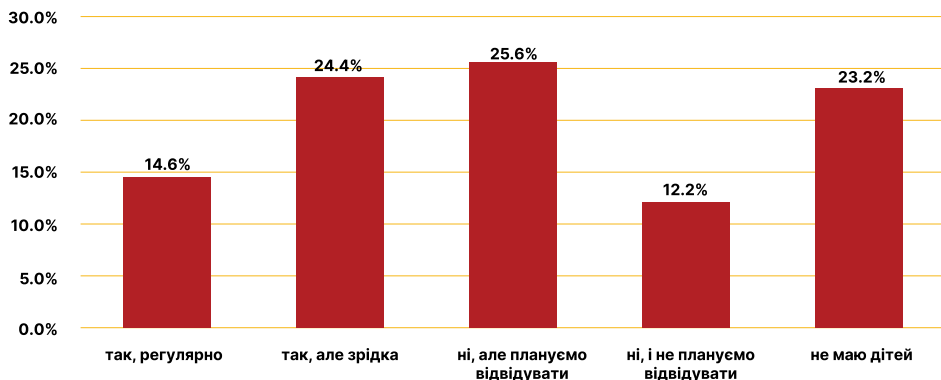

Рис. 7. Розподіл відповідей на запитання «Чи відвідують ваші діти українську суботню або недільну школу, садок, гуртки, інші освітньо-культурні заклади української діаспори в Естонії?», у % до всіх респондентів

Дехто з респондентів дослідження, які є представниками діаспорних організацій та перебували в Естонії до початку повномасштабного вторгнення, зі свого боку підкреслювали, що вимушені мігранти охочіше долучаються саме до заходів, де надають гуманітарну допомогу та різні види матеріальної підтримки, ніж до, наприклад, політичних ініціатив.

“

Дуже важко [залучати вимушених мігрантів – ред.]. Якщо перший рік це, коли ти влаштовували, роздавали більшу гуманітарну допомогу, збирали речі, влаштовували в квартирах. Це, багато матеріальних питань. Українці будуть йти туди, де матеріально... Де що дають. Я кажу так

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Однак загалом рівень залученості вимушених мігрантів до громадського активізму в Естонії дещо низький. Так, респонденти дослідження зазначали, що залучено приблизно 10-20% від усіх, хто прибув до Естонії після 24 лютого 2022 року.

“

Ми спілкуємося з усіма керівниками, і то, що я бачу, картина майже однакова. Готові долучатися, сьогодні в цьому році 10%. Було більше, ну, я вам казала, з яких причин стало менше. На сьогоднішній день 10% з тих, хто є. Я думаю, що в Таллінні те ж саме

(активістка, категорія 1)

”

Схожі тенденції простежуємо в результатах кількісного дослідження, де серед українських воєнних мігрантів 7,1% уже є волонтерами чи членами українських організацій та ще 28,6% висловили бажання взятися за цю роботу. Натомість 16,1% респондентів не хочуть ставати їхніми активістами. Однак, важливо підкреслити, найбільша частка – 48,2% – не визначилися з відповіддю на це запитання (Рис. 8).

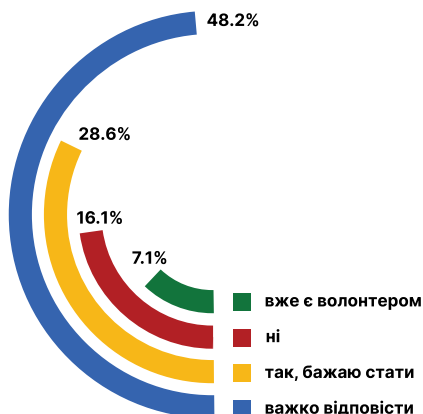

Рис. 8. Розподіл відповідей на запитання «Чи бажаєте ви стати волонтером або членом українських діаспорних організацій в Естонії?», у % до усіх респондентів

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Як показують результати аналізу, серед вимушених мігрантів до української громадської діяльності в Естонії залучаються переважно жінки (що почасти зумовлює гендерна специфіка складу цієї міграційної хвилі), віком від 25-30 років і до 50. Дехто з опитаних виділяє регіон походження, хоча більшість вважають, що цей фактор несуттєвий. Також помічають, що до громадської діяльності долучаються переважно мігранти з вищою освітою та ті, які мають досвід роботи в освітній чи культурній царинах.

“

Це залежить від періоду і того, що відбувається в Україні. Якщо була проблема на Сумщині, то всі Суми поїхали, вся область. Якщо бомбили Одесу, то вся Одеса поїхала. <...> Ну, ще раз скажу, що це жінки. Вік: молоді жіночки, віком, ну, 30-50 – це наша така основна група людей. Чоловіків мало, це тільки активні. Ну, і така характеристика: жінки, діти, і іноді цілими сім'ями

(активістка, категорія 3)

”

“

Регіон стовідсотково важливий, бо людина, яка прожила максимально травматичний досвід, вона шукатиме підтримки. Звісно, людина, яка втратила багато чого, вона буде більш активною, оскільки розуміє, що, по-перше, не так багато їй вже треба по життю. Вона вміє цінувати те, що в неї є, розуміє, що їй допомогли, так сильно її підтримали, то в неї є бажання допомагати

(активістка, категорія 3)

”

“

Я звернув увагу, що це люди із освіти і культури. Освіта, культура. Так, більше залежить від сфери. Оскільки вимушені мігранти це переважно жінки, то більшість з тих, хто доєднується, – це жінки, однозначно. Щодо віку, то ті, які до нас залучаються, це від двадцяти, скажімо так: 25-50 років

(активіст, категорія 1)

”

Як зазначалося, проблема масштабування та створення нових українських організацій в Естонії, зважаючи на значний наплив ново-прибулих, украй актуальна. Тому нам важливо було з'ясувати, чи мають воєнні мігранти бажання заснувати нові організації. Результати проведеного дослідження свідчать, що майже 11% справді розглядають таку перспективу. З них – 6,3% планують заснувати організацію, 4,5% вважають відкриття ГО початком власного бізнесового проєкту. До того ж іще 34,8% охочі заснувати відповідне об'єднання, проте втілити цей намір їм заважає брак навичок і знань у згаданій сфері (Рис. 9).

ні, бо мені досить неформального спілкування з друзями, родичами чи знайомими, які сюди приїхали

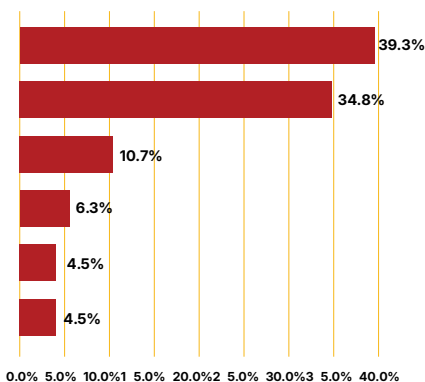
так, хотілося б, але не маю досить знань і досвіду, щоб це реалізувати

ні, бо я долучаюся до діяльності (є волонтером/ членом) чинних організацій

так, планую започаткувати таку громадську ініціативу

не маю потреби спілкуватися з українцями, які тут перебувають

так, і це буде бізнесовий проєкт

6

Рис. 9. Розподіл відповідей на запитання «Чи бажаєте ви створити / започаткувати українську громадську організацію, освітній заклад, заклад для творчості / розвитку дітей, будь-яку іншу установу для згуртування, підтримки або надання послуг українцям в Естонії?», у % до всіх респондентів

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Представники української діаспори в Естонії також заявляли про бажання новоприбулих формувати нові осередки, створювати нові організації.

“

Вимушені мігранти не обов'язково долучаються до українських громад. Вони створюють свою організацію. Вони свою створюють активність. І вони також позитивні, активні. І вони працюють. І вони з естонським суспільством працюють. І вони залучають іноземців. І для України працюють також

(активістка, категорія 1)

”

Варто також наголосити, що українські вимушені мігранти долучаються до діяльності інших неурядових організацій, окрім об'єднань української діаспори. Про це повідомили 27,7% наших респондентів. З них це головно культурно-освітні установи (51,2%), волонтерські проєкти (46,3%), доброчинні або гуманітарні організації (24,4%), спортивні товариства та організації для проведення дозвілля (24,4%), молодіжні спільноти (12,2%).

Водночас у відповідях на запитання «Чи вважаєте ви громадську активність українських вимушених мігрантів достатньою в Естонії?» думки респондентів дещо розділилися: більшість відповідали ствердно, однак були й ті, хто вважає, що вона не достатня, і тому діяльність українських ГО в Естонії має спрямовуватися на розвиток громадського активізму воєнних мігрантів.

“

Дуже великий рівень активності. Це можна побачити, коли День Незалежності України. Збирали українців, наприклад, і видно, що люди приходять. І видно, це було дуже на День Вишиванки, особливо от в травні. На День Вишиванки, коли проводили великий фестиваль, було більше 2300 людей. Це переважно українці були. І деякі гості були також, і естонці приходили, також брали участь у виступах як гості. Але переважно, звісно, це українці були. Це свої, свої

(активістка, категорія 2)

”

“

Ні. Вона не достатня точно, але є люди, які більш активні, а є люди, які... От, наприклад, ті, що активні, є такий у людей рівень активності приблизно 80%. А є ті, що неактивні. Це та аудиторія, яку ми можемо чимось долучити, залучити. У них активність десь 20%. Тобто там точно є така зона росту, куди можна заходити

(активістка, категорія 2)

”

2.4.2. Ключові чинники, які впливають на залучення вимушених мігрантів до громадської діяльності

Зауважимо, що вимушені мігранти загалом задоволені діяльністю українських громадських організацій в Естонії. Так, за 10-бальною шкалою 68,8% респондентів оцінили роботу українських ГО Естонії вище, ніж на п'ятірку (Рис. 10).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

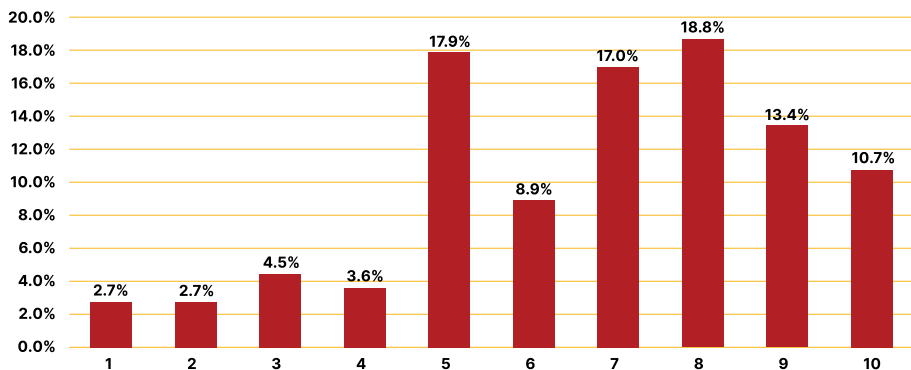

Рис. 10. Розподіл відповідей на запитання «Наскільки загалом ви задоволені діяльністю українських громадських організацій в Естонії? (за 10-бальною шкалою, де 1 – зовсім незадоволені, 10 – повністю задоволені)», у % до всіх респондентів

Однак нашим завданням було також виявити **причини, чому воєнні мігранти недостатньо долучаються до українських ініціатив в Естонії та фактори, що можуть вплинути на цей процес**. Зокрема, опитаним було запропоновано самостійно вказати чого саме, на їхню думку, бракує в діяльності українських організацій в Естонії. Близько 25,9% не змогли визначитися з відповіддю; 11,6% зазначили, що всього вистачить; майже 11% підкреслили, що бракує інформаційного поширення, кращого висвітлення у ЗМІ про події та роботи над популяризацією заходів, адже багато хто дізнається про цікаві ініціативи вже після того, як ті закінчилися. Ще 6,3% повідомили про потреби у фінансах, збільшенні матеріальної підтримки діяльності українських організацій, пошуку меценатів, а також проблему браку людського

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

ресурсу. Приблизно така сама кількість респондентів вважає, що необхідно масштабувати роботу українських ГО в інших містах, районах, особливо в невеликих містечках. Однак найбільша частка респондентів – понад 22% – наголосили на потребі розширити тематику діяльності. Серед головних пропозицій були: необхідність проводити майстер-класи для дорослих (наприклад, клуби з вивчення іноземних мов), збільшити кількість заходів для сприяння інтеграції в естонське суспільство, а також тих, які розповідають про війну в Україні. Крім того, йдеться про нагальність збільшити обсяг фандрайзингових акцій для допомоги ЗСУ, залучати українськомовних психологів, проводити гуртки для дітей (із показом фільмів та мультфільмів українською мовою), екскурсії для дітей. Хочуть респонденти також більше заходів, спільних з естонцями. Це сприяло б кращому взаємопорозумінню та співпраці. Решта респондентів зазначали, що організаціям бракує єдності, взаєморозуміння, лояльності, неупередженості, відкритості, а ще – певних людських рис, як-от любові, щирості, доброти.

Результати нашого дослідження демонструють, що загалом **серед ключових причин, які перешкоджають вимушеним мігрантам бути активнішими в громадській діяльності**, є брак часу та інформації про організації чи проваджувані заходи (Рис. 11).

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Рис. 11. Розподіл відповідей на запитання «Що заважає вам брати активнішу участь у громадській роботі в Естонії?», у % до усіх респондентів

Крім того, ми запропонували опитаним воєнним мігрантам, які не брали участь у діяльності українських діаспорних організацій, самим назвати причину цього. З-поміж їхніх відповідей домінували брак вільного часу, надмірна зайнятість на роботі. Також респонденти вказували брак або відсутність інформації про заходи, які проводять діаспорні організації; відсутність організації поблизу; негативне ставлення і недостатню відкритість самої організації, мовний аспект¹³ або невідповідність змісту діяльності організації потребам чи очікуванням опитаних.

13. За словами респондентів, коли вимушені мігранти розмовляють російською, це викликає осуд представників української діаспори або інших членів організації.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Зі свого боку респонденти-активісти підкреслювали, що основними перешкодами для воєнних мігрантів залучатися до громадської діяльності українських організацій, є такі:

- брак вільного часу та проблеми, пов'язані з фінансовими труднощами та адаптацією до нової країни;

“

Це не тому, що люди не хочуть, а тому, що люди опиняються в чужій країні, і перед ними стоять виклики: житло, робота. Які їм організації? Вони думають, як прожити і вижити? Може, вони б хотіли, але в них нема ресурсу, бо після війни і так всі виснажені. І тут отакі нові виклики

(активістка, категорія 2)

”

“

Основна маса, я думаю, чому люди все-таки не долучаються, вони максимально працюють. Ми, українці, ненормальні. Нам одна робота – це мало. Всі дуже хочуть стати швидко на ноги, тому одна робота, друга, третя, п'ята, оренда, квартира; можливо, іпотека, якась машина, діти в школі – просто фізично не можуть. Просто фізично не встигають

(активістка, категорія 3)

”

- патерналізм;

“

Люди, які приїхали на початку і звикли, що все їм дадуть, все буде безкоштовно, не завжди розуміють, що треба вкладатися. До когось це приходить із часом – вони розуміють, що час прийшов, пора включитися. А до когось – ні

(активістка, категорія 3)

”

- недостатнє відчуття належності до української культури, невміння або небажання спілкуватися українською мовою;

“

А когось відштовхує те, що його примушують спілкуватися українською чи нав'язують якісь культурні елементи, які умовно не цікаві просто. Не відчують їх своїми. Не всім цікаво займатися народними танцями, скажімо так

(активістка, категорія 3)

”

- психологічні причини, зумовлені пережитим травматизмом війни, та небажання повертатися до обговорення тем, що нагадують про війну;

“

На прикладі близьких мені людей, які намагаються якось адаптуватися тут, їх відштовхує розмова про війну. Також. Тобто в нас були заняття, але заняття з української традиційної вишивки. І так сталося, що більшість людей хотіли спілкуватися про війну, про складнощі, про політику. А когось від того боляче і вони кажуть, що не можуть відвідувати українські зустрічі саме через те, вони намагаються відволіктися від війни, а вона їх настигає навіть за простим заняттям у вишиванні

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- психологічний тип особистості;

“

Це більш таке особисте. Коли, або людина інтроверт, наприклад. І їй взагалі не потрібно оце спілкуватися таке надмірне. Або просто в людини, ну, нема бажання, бо він зайнятий зараз своїми проблемами

(активістка, категорія 2)

”

- небажання брати на себе відповідальність;

“

Відповідальність. Ну, все-таки це – робота. Ну, ти ж не можеш прийти. Ну, дехто, якщо захід, то можуть прийти, навіть собі дозволити прийти, по-посміхатися і піти. А так, щоб товариство, то все рівно це відповідальність. Вони всі бачать, яка це робота. І про це кажуть, що яка це робота. Ну, не кожний раз, але вони це кажуть і вони бачать це

(активістка, категорія 1)

”

- брак досвіду та розуміння, що означає громадська діяльність чи громадська організація;

“

Мабуть, українці не розуміють, для чого це потрібно. Для багатьох, коли кажуть “громадська організація”, це звучить дуже політизовано, наче якось, я не знаю, владна партія, вони не дуже туди хочуть. А коли я їм пояснюю, що це зовсім про інше, що це дім, це місце спілкування, місце росту, де можна знайти контакти, допомогу, підтримку, вони так трошки невпевнено, але впевненіше приходять на свята і на майстер-класи, вони розуміють, що це абсолютно інший осередок і підключаються

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- недостатній рівень обізнаності з європейськими цінностями;

“

Українці, які приїхали сюди, вони приїхали з іншого пласту. Пласту країни, яка не готова на той час була до такого розвитку суспільства і ставлення. Вчитися можна все життя. Тобто це – європейські цінності, до яких вони були не готові. Мені вже 50 років, та куди я піду? <...> Тобто це саме ці цінності, які не були в Україні. Їх не було просто.

(активістка, категорія 1)

”

- неготовність до волонтерської діяльності й небажання працювати для організації безоплатно;

“

Відштовхує, і те, що багатьом не подобається, бо вони думають що якщо ми українська громадська організація, то ми отримуємо якісь гонорари чи зарплатню від цієї діяльності. І коли людина приходить, а ми кажемо, що ми всі на волонтерських засадах на добровільних засадах це ведемо, то людина каже: «Ні, я не готова до цього. Я не хочу і не буду витрачати свій вільний час.

(активістка, категорія 1)

”

- неналежне ставлення діаспорних організацій до вимушених мігрантів;

“

Відштовхує грубе ставлення до українських вимушених переселенців. Їх сприймають свої [українці – ред.] як людей нижчого сорту якогось, чи такі, які не мають права голосу і відстоювати свої інтереси, їх можуть присікти, і тоді людина закривається, і тоді людині це не потрібно

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- тиск із боку російської меншини;

“

Люди стали боятися своєї активності. Тому що це безпека. У нашому середовищі. Скажімо, на днях міста батьки відмовились зробити виступ дітей. Саме в місті нашому. Якщо в Таллінні ми возили дітей на фестиваль, то тут вони... І це відчувається дуже сильно. Тому що в школах булінг є. <...> І ми мали два роки з цим великі проблеми. Поки це все вирішується, все замовчується. Це дуже складно. І тому люди в ніші ховаються, щоб їх не бачити. Містечко маленьке, всі їх бачать. І всі вже говорять, всі знають, що ми українці. І сліdkують за нами. Тобто люди стали відчувати якийсь дискомфорт. І можливо в цьому є причина того, що вони не такі активні стали. І хто боїться, вони не приходять. <...> це є від зв'язків з Росією, які тримає майже все населення міста

(активістка, категорія 1)

”

- непорозуміння, конкуренція, іноді й конфлікти між організаціями.

“

Це оці конфліктні моменти між організаціями, українськими парасольковими організаціями. І якщо українець на українця починає казати «ми найкраще», чи навпаки. І «ви до них чи не ходите, а з нами краще співпрацюйте», то це деяких дійсно відштовхує. Тому що це особисті думки такі, це все ж таки на особистому такому рівні це все. От у когось виникли особисті відносини, а вони є керівниками організації. І це переноситься на організацію

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- бажання допомогти вимушеним мігрантам адаптуватися, адже самі пережили цей складний досвід;

“

Ні. Вона не достатня точно, але є люди, які більш активні, а є люди, які... От, наприклад, ті, що активні, є такий у людей рівень активності приблизно 80%. А є ті, що неактивні. Це та аудиторія, яку ми можемо чимось долучити, залучити. У них активність десь 20%. Тобто там точно є така зона росту, куди можна заходити

(активістка, категорія 2)

”

- можливість самореалізації, саморозвитку, розширення мережі контактів та кола спілкування;

“

Це – самореалізація, як би воно не було. Ну, це для кожної людини самореалізація, тобто, для себе ти щось вмієш, ти щось знаєш. Це нові якісь знайомства, і хто його знає, там, в майбутньому, може десь воно, якось зіграє

(активістка, категорія 2)

”

“

Громадська діяльність – це така активність, яка дозволяє бачити суспільство з другої сторони. Не тільки в рамках професійного, не тільки там в рамках виступу президента на трибуні, так? А в кулуарах

(активістка, категорія 2)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- бажання реалізовувати свій сенс життя (те, що особа вважає цінним і корисним);

“

А у мене такий сенс – розвивати українську ідентичність. Так, як я можу на сьогодні, і що я можу робити сьогодні

(активістка, категорія 2)

”

- усвідомлення того, що в єднанні більша сила, ширші можливості;

“

Це – згуртованість, це – українці. Чим нас більше, тим більший і кращий ефект, тим більше і краще ми можемо вже допомагати Україні. Тобто ми об'єднуємось, і це вже якісь проекти йдуть, там ті ж ярмарки на яких це організується, там хтось щось робить, готує. Потім на ці зароблені кошти вже купляються або дрони якісь, або рації, там, колеса, ну, будь-що, і це відправляється в Україну, і це теж є мотивація

(активістка, категорія 2)

”

- спосіб одержання психологічної підтримки та допомоги, відчуття єдності з однодумцями-українцями.

“

Це ніби як братерське плече поруч. Тобто ти відчуваєш, що твої переживання вони не одноосібні. Цю людину поруч, вони теж хвилюються і переймаються схожими думками, проблемами. І це певним чином є таким як моментом психологічної підтримки

(активістка, категорія 2)

”

“

Пішла волонтерити, тому що почула, що є українська організація, якийсь захід, і приєдналась до своїх, до українців. Просто, що вже сум за батьківщина такий був, і хотілося більше висвітлювати українське, і мовою розмовляти, щоб не забути її тут взагалі. Тому що тут в Естонії не скільки вчиш естонську, скільки розмовляєш російською, і можна обрости дуже швидко

(активістка, категорія 2)

”

Загалом, згідно зі спостереженням активістів в Естонії, вимушені мігранти долучаються до українських громад здебільшого з таких причин:

- ефективний спосіб соціалізації, відчуття рідного дому, підтримки;

“

Коли ти вимушений мігрант, ти не планував цей від'їзд, і ти відкрита людина, небайдужа, яку цікавить щось, то ти не можеш в шкарлупці своїй сидіти, ти приєднуєшся до заходів

(активістка, категорія 2)

”

“

Стало важко, навіть ходячи в школу, ходячи на роботу, все одно дуже тягне додому. Але багато з нас не може просто фізично поїхати додому, бо дому вже немає. Тому так важливо мати цю внутрішню опору. І неважливо, приходять вони сюди часто в цей український центр, не часто, але вони знають, що ось воно тепленько, ось той прапор на вікні український, ось воно є. І воно якимось трішки гріє їм сердечко, і вони знають, що в якійсь такій ситуації вони можуть до нас звернутися

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- спосіб збереження ідентичності, мови;

“

Для нас, як переселенців, все одно треба свої корені берегти, бо відчуття дому, такої опори і стабільності є життєво важливим – без нього неможливо рухатися далі <...> Не забувати своє коріння, розмовляти українською мовою, <...> Підтримувати українську мову. Бо діти, які сюди приїхали з російськомовних наших регіонів, вони навіть і не чули ж ту мову. <...> Тому це головна ціль, не забувати свою мову, культуру, відзначати спільні свята. Проводити свій час. Заради діток, я думаю, ще більше

(активістка, категорія 3)

”

“

Мотивує нестача того спілкування, яке було в Україні. Мотивує бажання знаходитись серед своїх, розмовляти рідною мовою і спілкуватися з тими, хто тебе розуміє

(активіст, категорія 1)

”

- відчуття відповідальності за Україну, бажання об'єднатися для допомоги Батьківщині та Збройним Силам України;

“

Українці бачать, що ось тут ці центри, зараз працюють на перемогу. Я знову повторюся, що в кожного кум, брат, сват на війні, і кожен зацікавлений в допомозі війську. І хоча б вони розуміють, хай на цей раз не моему, а твоєму. Але кожне життя важливе. І ми допоможемо їм, і це вже буде круто. Ну, саме це і об'єднує зараз людину. Війна

(активістка, категорія 2)

”

“

Я б сказала, що це совість. Наскільки ти ідентифікуєш себе з Україною? Наскільки ти вважаєш, чи ти робиш щось, хоча б щось, якийсь хоч мінімальний крок в підтримку своїх своєї нації. Тобто це, мабуть, більше в совісті питання. Чи ти потім будеш спокійно спати?

(активістка, категорія 2)

”

- позитивне ставлення естонців та їхня щира допомога.

“

Дуже-дуже сильно тут мотивує, допомагає, щирість естонців. Вони такі добрі, вони такі відкриті, максимально щирі, і це дуже заспокоює і допомагає

(активістка, категорія 3)

”

2.4.3. НОВІ МІГРАНТИ ЯК РУШІЙНА СИЛА УКРАЇНСЬКОГО АКТИВІЗМУ в Естонії

Більшість респондентів згодна з тим, що вимушені мігранти стануть важливим фактором розвитку української громади в майбутньому, зможуть посилити український громадський активізм і стануть рушійною силою його розквіту.

“

Я думаю, що нові мігранти стануть рушійною силою, тому що не всі ж повернуться. Скажемо відверто, не всі повернуться і хто знає як. І деякі вже зараз говорять, що вони хочуть залишитися по можливості. Ну це я навіть дивлюся, ну я думаю, що так. І те, що вони принесли сюди, то вони вже змінили роботу

(активістка, категорія 1)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Респонденти, порівнюючи діяльність українських громад до 2022 року і сьогодні, наголошують на важливих змінах, зумовлених як війною, так і долученням нових іммігрантів. Останні мають нові бачення, знання, навички, мотивацію, а отже – відіграють вагомую роль для подальшого українського громадотворення в Естонії.

“

Я б сказала, що до війни взагалі не було видно жодної громадської діяльності. Ну, може, вона і була, але майже не видно було. І ми знаємо, що є організації, які не тільки, як ми, тільки розпочали роботу після початку повномасштабної війни, але, наприклад, вони вже були створені давним-давно, але повернулися до життя вже після повномасштабного вторгнення. Можна сказати, що завдяки війні вони вирішили, що все, можна повертатися і щось робити для України. Тому зараз в мене відчуття, що українські організації, вони всюди, і громадська діяльність, вона дуже розповсюджена тут

(активістка, категорія 3)

”

“

Це буде обов'язково. Тому що українці є українці. Не важливо, де і коли вони були мігрантами. Чи в цьому, чи в 19 столітті, чи в Канаді, чи де. Це ж українці. Це ж наш ментальний оцей самий... Це люди, де в душі така активність завжди проявиться. Не всі. Але я кажу, ці 20% які по всьому світу були і залишаються активними, вони так само проявлять себе й тут. І от зараз ми це бачимо. Тому що я на своєму прикладі кажу. Зараз я бачу, що приходять нові люди, які набагато цікавіші за мене, ґрунтовно знаючі. <...> Тому що нове покоління зараз, по суті, і є основою Асоціації, розумієте? Якщо не вони, то ми б потихеньку-потихеньку вже в старості, що називається, зникли з обличчя світу. Але ці молоді люди, ці молоді сили, які зараз прийшли після 2022 року, вони і становлять нашу основу

(активістка, категорія 1)

”

“

Тут буде багато нових змін і громади будуть ставати більш сильними і активними, оскільки ні бюджети, ні країна фізично не витримують такого великого потоку мігрантів. І все це буде відповідальністю більше людей, які тут є, як громади

(активістка, категорія 3)

”

2.5. ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ В ЕСТОНІЇ

2.5.1. ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ «НОВИХ» МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ

Як зазначалося раніше, частина українських новоприбулих мігрантів увійшла до діаспорних організацій українців в Естонії. Натомість інша почала засновувати власні громадські організації. Географія виникнення та поширення останніх була досить широкою, представляла різні міста та острови країни перебування – Пярну, Пайде, Тарту, Нарва, Валга, Таллінн, Сааремаа та інші.

Під «громадською організацією вимушених/воєнних/нових¹⁴ мігрантів» варто розуміти об'єднання людей, які нещодавно (за точку відліку беремо 24 лютого 2022 року і дотепер) переїхали до іншої країни та прагнуть колективно розв'язати проблеми адаптації та інтеграції до нового середовища, а заразом зберігати свої національні та культурні особливості. Такі організації зазвичай створювали новоприбулі мігранти безпосередньо чи в співпраці з українцями, які вже перебували в Естонії, та діяли за принципами самоврядування і добровільності. Інколи можливим варіантом появи того чи іншого об'єднання була ситуація, коли воно поставало в контексті взаємодії з організаціями чи фондами країни перебування, але згодом відділялося як самостійне утворення.

Згадані громадські організації стали важливим чинником успішної інтеграції українських воєнних мігрантів в естонське суспільство.

14. Ці означення українських мігрантів є взаємозамінними і використовуються у тексті як синонімічні.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Від самого початку виникнення діяльність цих ГО спрямовувалася на допомогу в подоланні труднощів, пов'язаних з переїздом та адаптацією. Крім того, ці об'єднання сприяли соціальній та економічній інтеграції новоприбулих українців, а також налагодженню міжкультурного діалогу з титульною нацією та українською громадою в Естонії. Хоча в стосунку до останньої на практиці проявилися різні форми взаємодії, а саме: від тісного партнерства до певного дистанціювання з наявною латентною конфронтацією. Важливою рисою «нових організацій» («діаспорним» це також притаманно) став напрям допомоги у форматі «зборів донатів» для потреб Збройних Сил України, окрім внутрішніх напрямів діяльності.

2.5.2. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Як зазначалося в першому розділі, в Естонії вдосталь можливостей для того, щоб мігранти, зокрема й українські втікачі від війни, створювали свої громадські організації. Це підтвердили й наші респонденти. З-поміж іншого, опитані оцінили відповідну ситуацію в позитивному контексті й виділили два ключові аспекти. По-перше, високий рівень цифровізації країни, який надає змогу електронно (без потреби виходу з дому) заповнити заявку на порталі бізнес-реєстру та уникнути тяганини в бюрократичному вимірі. І, по-друге, наявність консультантів в органах місцевої влади, які приязно та ефективно сприяли намаганням зареєструвати організацію.

“

Естонія – це така цифрова держава повністю. Тут всі підписи, всі документи. Немає такого, що там з листочком ходиш до кабінету. Все заходиш і все робиш у цифровому плані

(активістка, категорія 3)

”

“

Дуже класно все зроблено для того, щоб створити громадську організацію. Тут є центри підтримки <...>, до яких можна звернутися за порадами. І консультанти <...> буквально нас провели через цей реєстраційний процес за ручку, бо ми не були в цьому питанні досвідчені взагалі

(активістка, категорія 3)

”

Притому, у разі виявлення недоліків у поданій реєстраційній формі, існує механізм «зворотного зв'язку» для їхнього усунення, а весь процес триває п'ять робочих днів. Отже, завдяки законодавчим нормам, що регулюють відносини у відповідній сфері, а також ставленню представників влади на національному й локальному рівнях, українським воєнним мігрантам забезпечено дуже сприятливі умови для ведення громадської діяльності. Решта залежить від «бажання» новоприбулих це робити.

“

Найголовніше – бажання. Якщо ось ми, чотири українські жінки, захотіли зробити <...>, то у нас була ціль, бажання і ми йшли до цього

(активістка, категорія 3)

”

2.5.3 СТРУКТУРА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На відміну від досить стабільного інституційного поля для створення громадських організацій в Естонії, структура «нових» об'єднань воєнних мігрантів зазнала суттєвих змін порівняно зі структурою діаспорних.

По-перше, згідно з відповідями респондентів, кожне таке утворення відійшло від класичної побудови громадської організації в розрізі керівництва нею. Новоствореним об'єднанням властива спрощена

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

система організації управління – засновник або група співзасновників сполучають у собі виконавчі, контрольно-наглядові та керівні функції. Це зумовлювали як незначна кількість осіб, що стояли за створенням організації, так і прагматичні мотиви (спільноти намагаються уникнути зайвого розширення управлінського апарату).

“

Ми, як дракон – в нас чотири голови. І п'ята – це <...>, жінка-естонка, яка нас консультує. Кожен активний в своїй сфері. І ми тут і голови, і виконавці цього всього процесу

(активістка, категорія 3)

”

По-друге, поділу на певні елементи, як-от «членів організації» та «штатних працівників», узагалі могло не бути або це траплялося вкрай зрідка – хіба в ситуаціях, коли виникала така функціональна потреба й було досить людського ресурсу. Однак ці формальні посади могли бути тимчасовими, зокрема в межах реалізації грантів, проєктів чи співпраці з іншими партнерами. Натомість ключовими (в розумінні кількісного представництва, але без якогось формального закріплення) членами громадських організацій стали «волонтери» – найчастіше особи з числа українських воєнних мігрантів, як і безпосередньо засновники.

“

Всі зібралися, домовилися, хто що приносить, і ми робимо. Активних членів постійно, людей тут десь 100, іноді буває 80. Але ми розуміємо, що бувають і спади активності...

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Організації зазвичай залучають волонтерів на підмогу, щоб виконувати різноманітні завдання та досягати певних цілей. Ба більше, вони активно використовують у роботі й вільнонайманих працівників («фрилансерів»).

У рекрутингу та мотивуванні цих людей брати участь у житті організації, крім прямих контактів, у пригоді стали соціальні мережі, завдяки яким координувати діяльність було швидше, ефективніше та легше. Це посилило інституційну спроможність організацій, сприяло залученню фахівців з різними навичками та досвідом, а ще – знизило часові й фінансові (за наявності) витрати на розв'язання певних про-

“

У нас є кілька Facebook-сторінок, оскільки ми трохи розділяємо нашу діяльність. <...> Є окремо в Телеграмі інфоканал. <...> Ми працюємо ще також через e-mail

(активістка, категорія 3)

”

блем.

Усе це вплинуло на те, що громадські організації «нових» мігрантів набули низки ознак, які відрізняють їх від українських діаспорних відповідників в Естонії. Ці відмінності зумовлено об'єктивними змінами в країні перебування та загалом у світі, розвитком технологій, виникненням нових потреб і специфікою людського капіталу. Також не варто забувати, що особливо важливим чинником появи нових організацій стали події в Україні після широкомасштабного вторгнення росії в лютому 2022 року. У кінцевому підсумку такі громадські організації утворилися як відповідь на міграційні, економічні, соціально-психологічні, національно-культурні, освітні та воєнні виклики. Інакше кажучи, за умови мирного стану в Україні їх не було б ство-

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

рено в Естонії, оскільки не було б потреби та безпосередньо самих мігрантів, які б це зробили. У цьому якраз полягає феномен згаданих громадських організацій.

Притому варто наголосити, що структура організацій може змінюватися, адаптуватися до потреб та умов її діяльності. Оскільки головне, щоб вона була ефективною та сприяла досягненню поставлених цілей. У цьому аспекті акцент падає радше на функціональний фокус, а не на системний, притаманний організаціям діаспори. Відповідно до цього можна виділити такі ключові особливості громадських організацій українських воєнних мігрантів в Естонії:

- **мережева структура** – замість чіткої ієрархії організації вико-

“

Неформальна організаційна структура, плюс ми залучаємо всіх людей, які просто тут приходять нам допомагати на різні заходи, всі абсолютно гнучкі

(активістка, категорія 3)

”

ристовують мережеву модель, де окремі групи або особи працюють незалежно, але пов'язані між собою;

- **підприємницький підхід** – його застосування може полягати у створенні соціальних підприємств, що виробляють товари або на-

“

Люди, які займаються окремими видами діяльності. Хтось там плете, хтось шие, а хтось гарно готує. І в них тут є своє невеличке підприємництво <...>. Ми можемо просто допомогти організації з цією людиною зустрітися, вони там далі будуть співпрацювати

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

дають послуги з метою отримання прибутку, який потім спрямовують на досягнення соціальних цілей;

- **домінування горизонтальних зв'язків** – рішення ухвалюють колективно, що сприяє залученню активних учасників, розвитку лідерства та підвищенню мотивації; брак жорсткої ієрархії дозволяє

“

Раніше нас було двоє, а тепер нас четверо. Але раніше під контролем було все, <...> бо не було більше працівників. Зараз нас четверо і ми поділили більше свої дії, за які відповідаємо <...> Також долучаються естонські люди <...>. Тому якось отак один з одним виходить. І немає, знаєте, чітко – ти там за те, а ти за те. Ми якось разом все робимо

(активістка, категорія 3)

”

швидше реагувати на виклики та використовувати творчий потенціал кожного члена;

- **проектно-орієнтований підхід** – діяльність зосереджено на певні проекти, заради досягнення конкретних результатів і демонстрації власної ефективності, а також можливості звітувати про роботу; це дозволяє формувати команди для реалізації завдань і залучати

“

Пишемо проекти в різні соціальні структури <...>. У провладні структури ми також пишемо. Вони їх розглядають і або схвалюють цю підтримку мультикультурну, нашу як культурного центру, або ні

(активістка, категорія 3)

”

“

Проекти дівчата пишуть і проходять конкурси. І так надають на час нам фінансування по темах: ну-от дитячий проєкт чи інформаційний (активістка, категорія 3)

”

фахівців з різних галузей; після завершення проєкту команда може розформуватися або перейти до іншого проєкту;

- **використання цифрових технологій** – це може охоплювати соціальні мережі¹⁵ для комунікації й залучення волонтерів, цифрові

“

Соціальні мережі – це дуже хороший інструмент. Вони показують реальність, де люди можуть ділитися своїми відгуками, чимось іще (активістка, категорія 3)

”

платформи для збору коштів і проведення вебінарів, а також інші сучасні інструменти для підвищення ефективності роботи.

Важливо зазначити, що такі особливості не універсальні для всіх. Деякі організації поєднують у собі риси діаспорних і «нових». Але останні уособлюють сучасніші, динамічніші й ефективніші утворення, відображуючи зміни в суспільстві, де ієрархічні моделі управління

“

Структури немає. Все робиться мною і здебільшого моєю подругою <...>. Також є люди, які час від часу долучаються і допомагають (активістка, категорія 3)

”

15. Найчастіше це була соціальна мережа Facebook.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

2.5.4 ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЇХНІ НАПРЯМИ

При дослідженні спектру діяльності громадських організацій вонених мігрантів в Естонії, виявили, що він хоч і досить широкий, має конкретний профіль напрямів. Це зумовлено значною кількістю проблем, з якими зіткнулися мігранти з України в країні перебування, і водночас потребою пріоритезації їх. На підставі цього респонденти виділили п'ять основних напрямків

- **Психологічна допомога та питання адаптації.** Організації працюють у різноманітних аспектах, щоб забезпечити комплексну підтримку вразливих груп населення (по суті, сюди належать усі вимушені мігранти, однак із різним ступенем завданих травм та ушкоджень).

“

Напрямок, який почався і тримається досі – це напрямок психологічної допомоги і адаптації, щоб люди мали свою підтримку
(активістка, категорія 3)

”

“

Коли сюди приїхали, то в нас перші кроки, перша ціль була – це підтримати людей морально, психічно, фізично
(активістка, категорія 3)

”

Загалом форми психологічної допомоги варіювалися: від індивідуальних консультацій (допомоги особам, що переживають пов'язані з міграцією стрес, тривогу, депресію та посттравматичний стресовий розлад), групової терапії (підтримки, у межах якої можна було поділи-

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

тися власними переживаннями та навчитися стратегій подолання труднощів), кризової допомоги (надання певної екстреної допомоги тим, хто опинявся в кризовій ситуації) до психоосвіти (програм, лекцій та тренінгів, мета яких – сприяти кращому самоусвідомленню людини при подоланні стресу, нормалізувати психічне здоров'я).

“

Пішла вже підтримка біженців, тобто психологічна підтримка дітей, дорослих людей, жінок. Тут же і музикальна терапія, і арт-терапія була (активістка, категорія 3)

”

- **Юридична допомога та консультація.** Ідеться про надання різнопланової допомоги та підтримки в захисті прав, адаптації до нового середовища й інтеграції до нього відповідно до законодавства країни перебування. Підтримку зосереджують на консультаціях щодо статусу та прав (їхнього визначення та інформування про права та обов'язки), допомоги при розв'язанні правових питань (документального оформлення, представництва в органах місцевої влади тощо), освітньої роботи (правових семінарів і тренінгів та поширення інформаційних матеріалів), співпраці з юристами (залучення їх на волонтерських засадах).

“

Більш юридичні питання і консультації <...>. Іноді через мовний бар'єр не завжди розуміють людей тут у владних структурах, і вдома є якісь питання, які вони не можуть вирішити, просто не знають, до кого звернутися

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- **Освітня діяльність й особливе зосередження на шкільництві.** Діяльність організацій у цьому компоненті є важливим доповненням до формальної освіти. Зокрема, вона полягає в сприянні набуттю необхідних знань – мовних, соціально-економічних, політичних та історико-культурних – для ефективнішої та швидшої інтеграції, адаптації до нових умов життя мігранта. Часто це здійснювалося в співпраці із владою на місцевому рівні. Так само важливий розвиток громадянської освіти (різноманітні тренінги про права людини, демократію та екологію або лекції щодо значення волонтерства і громадського активізму).

“

І ще дуже важлива частина – це інтеграційні проекти. <...> повинні бути обов'язково естонські люди <...> ми дублюємо естонською мовою, українською мовою <...> і це двосторонній зв'язок такий

(активістка, категорія 3)

”

“

Напрямок – це, звичайно, діти. Бо подвійна школа нікуди не дівається. <...> естонська держава каже: “та кидайте ви вже ту подвійну школу”. На дітей дуже сильний тиск <...>. Але я розумію чудово українців, бо вони бояться втратити мову, культуру

(активістка, категорія 3)

”

Основні напрями освітньої діяльності цих організацій також полягають у проведенні гуртків, секцій та студій для дітей українських мігрантів. Доповнюють відповідний аспект ініціативи з проведення літніх

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

таборів і виїзних шкіл, а також сприяння розвитку шкільних бібліотек й освітніх ресурсів з україноцентричним фокусом. Усе це здійснюється в контексті функціонування навчальних центрів, які, крім освітнього контексту, реалізують інші аспекти – соціалізацію особи та збереження національно-культурного самоусвідомлення. У перспективі ці центри можуть трансформуватися в суботні й недільні школи, що часто вже функціонували в такий спосіб, хоч і не завжди.

“

Спочатку це була просто недільна школа. Не надільна, а суботня школа. <...> Тобто там були по суботах заняття для дітей, щоб діти просто не забували хоча б мову, літературу і знали якісь основні тези про Україну та про видатних людей

(активістка, категорія 2)

”

- **Інформаційна допомога.** Організації відіграють важливу роль у наданні інформаційної допомоги воєнним мігрантам, сприяючи тим інтегруватися в нове суспільство та долати різноманітні виклики. Для реалізації цього завдання використовувалися соціальні платформи, як-от Facebook і Telegram, а також розсилка через електронні пошти. Зокрема, для різних категорій осіб, із метою полегшити сприйняття та пошук опублікованої інформації та інших даних, створювалися тематичні інформаційні канали. У процесі співпраці з естонськими організаціями й фондами здійснювалося взаємне поширення інформації, яка була актуальною для вимушених мігрантів.

“

В Естонії більш розповсюджений – це Фейсбук. Вони тут усі сидять, є група там. <...> Ще створила я групу у Телеграмі. <...> у роботі сайт. Сайт там дуже-дуже масштабний, великий. Там буде календар і всі-всі-всі події

(активістка, категорія 3)

”

“

Коли ми розуміємо, що наша організація буде проводити одну подію, а естонська – іншу, але вона все одно була б українцям корисною, то ми просто обмінюємося цією інформацією

(активістка, категорія 3)

”

Загалом інформаційна допомога стала сполучною ланкою між усіма напрямками діяльності громадської організації – і пріоритетними (психологічна, юридична, освітня види допомоги, проблеми працевлаштування та зборів на військові потреби ЗСУ), і другорядними (проведення культурних заходів, мовних клубів, різноманітних майстер-класів, а також стажування та створення мереж підтримки для обміну досвідом і самодопомоги).

Ба більше, завдяки активному використанню цифрових технологій (що виокремлює новопосталі об'єднання від діаспорних, хоч останні віднедавна також дедалі активніше цифровізуються) «нові» організації взаємодіяли з волонтерами через сучасний дигіталізований простір – явище е-волонтерства. Це сприяло пошуку, залученню та співпраці в питаннях допомоги українським воєнним мігрантам. Ключовими організаціями стали, зокрема, Естонська рада у справах біженців¹⁶, Європейська волонтерська служба¹⁷ та SALTO-YOUTH¹⁸;

16. Естонська рада у справах біженців [ориг. Eesti Pagulasabi]. Режим доступу – URL: <https://register.pagulasabi.ee/uk>

17. Європейська волонтерська служба [ориг. European Voluntary Service, EVS]. Європейська волонтерська служба. Режим доступу – URL: <https://ecas.org/projects/evs/>

18. Мережа SALTO-YOUTH. Режим доступу – URL: <https://www.salto-youth.net/>

“

Сайт “Е-волонтер”, де люди також могли знаходити контакти <...>. Це було в такому форматі: “я можу допомогти” і “мені треба допомога”. І ось цей сайт допомагав з’єднати цих людей, які шукали один одного <...> зараз це буде вже більше як сайт нашої організації, а “волонтер” буде його частиною

(активістка, категорія 3)

”

- **Національно-культурна діяльність.** Організації активно сприяли розвитку міжкультурного діалогу вимушених мігрантів з України та населення Естонії, щоб зміцнити взаєморозуміння та повагу між представниками цих груп. Крім того, опікувалися проблемами національного та культурного самоусвідомлення новоприбулих, аби зберігати й популяризувати українську спадщину.

“

Напрямок – це звичайний культурний розвиток. Щоб ми мали місце, де святкувати свої свята, де співати свої пісні, повишивати, щось приготувати – просто щоб відчувати себе як вдома. <...> В основному це великі масові заходи, пов’язані з нашими національними святами

(активістка, категорія 3)

”

Така діяльність відіграла важливу роль у процесах інтеграції та адаптації вимушених мігрантів до нового соціокультурного середовища. Роботу зосередили на організації національно-культурних заходів, фестивалів і виставок – як своїх, так і спільних із представниками країни перебування. Це поглибило співпрацю організацій на інституційному рівні та вплинуло на побудову партнерських відносин, створило підґрунтя для активного залучення мігрантів і місцевого населення до відповідних форм активностей.

“

Ми хочемо додатково включити естонські свята, щоб люди побачили, чому ці естонці святкують <...> це також можливість побачити, що у нас є дуже багато спільного

(активістка, категорія 3)

”

Окрім раніше згаданих напрямів діяльності громадських організацій, у їхній роботі були й інші – не такі популярні і не настільки чітко артикульовані. Однак останні так само важливі. Серед них варто виділити такі:

- надання соціальних послуг, необхідних для успішної інтеграції (зокрема, пошук житла та роботи);
- лобювання інтересів в органах місцевої влади, вплив на ухвалення нормативних документів і програм щодо підтримки мігрантів.

Дедалі частіше «нові» організації вдаються до дослідницької діяльності: або самотужки провадять дослідження з питань міграції чи дотичних проблем, або стають частиною команди, яка реалізує відповідні проєкти. Це вкотре засвідчує, що проєктно-орієнтований підхід у роботі цих об'єднань є притаманною їм особливістю (на відміну від діаспорних відповідників).

“

Організація після створення трішки розширила свої горизонти <...>. Тому ми просто продовжуємо свою роботу, але робимо її тепер більше

(активістка, категорія 3)

”

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

2.5.5. Шляхи ФІНАНСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Питання фінансової підтримки для діяльності громадських організацій – як діаспорних, так і новостворених – в Естонії має спільні точки дотику. З-поміж решти загальних джерел фінансування респонденти виокремили:

- **державні гранти та субсидії**, що їх надають міністерства й уповноважені відомства, для підтримки громадських ініціатив (у цьому аспекті допомагають і місцеві органи влади);

“

Міська влада та міське самоврядування дуже допомагають. Вони також фінансово включилися <...>, побачивши, що потік людей все-таки йде. Їм потрібна допомога і в них також не вистачає кадрів і спеціалістів, які можуть як мінімум охопити всіх цих людей

(активістка, категорія 3)

”

- **фінансування від Європейського Союзу**, що реалізується через програми Європейського соціального фонду, програму Erasmus+¹⁹ та інші;

“

Це фонди Євросоюзу

(активістка, категорія 3)

”

“

Був міжнародний [проект – ред.], здається, реалізований через якийсь невеличкий естонський фонд

(активістка, категорія 3)

”

19. Як найпоширеніші варіанти участі у міжнародних проектах для більшості країн Європи.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

- *гранти від фондів та інших організацій країни перебування, які сприяють підтримці різноманітних громадських проєктів.*

“

Фінансування основне <...> це було через естонський фонд <...> і спонсорів, які співпрацювали з ним

(активістка, категорія 3)

”

Утім досвід «нових» організацій продемонстрував, що в залученні коштів, необхідних для функціонування та реалізації напрямів діяльності, вони виявилися гнучкішими, ніж «старі», до можливостей часу та ширшими за пошуками шляхів для фінансування. Зокрема, організації сфокусувалися на тематичних проєктах, яким було властиво отримувати фінансову підтримку на певний період. Тут знову виходив на передній план проєктно-орієнтований підхід та активна робота над ґрантовими заявками – як для внутрішнього середовища (всередині Естонії), так і для зовнішнього (наприклад, балтійсько-скандинавського регіону).

“

Це проєкти дівчата пишуть і там проходять конкурси. І так надають на час нам фінансування по темах <...>. Тому ось таке фінансування. Воно не постійне

(активістка, категорія 3)

”

Також вони значно посилили співпрацю з УВКБ ООН (Агентством ООН у справах біженців) і міжнародною організацією «Червоний

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Хрест», що скерували свою допомогу на реалізацію ініціатив у країні перебування українських воєнних мігрантів.

“

Мобілізуємо різні ресурси, <...> різні організації, наприклад, хочуть допомагати. <...> Нещодавно зв'язалися з UNHCR [УВКБ ООН – ред.] – міжнародною організацією, яка допомагає всім біженцям по світу їжею, одягом, притулком

(активістка, категорія 3)

”

Не надто часто (але дедалі регулярніше) такі «нові» утворення почали залучати і приватні внески, і спонсорство у формі благодійної допомоги («донатів») від місцевого населення та українців, які проживали в Естонії ще до повномасштабного вторгнення або прибули після нього.

“

Українці можуть підтримувати свою громаду і хочуть

(активістка, категорія 3)

”

Іноколи збір коштів на потреби організації міг відбуватися через дохід від своєї діяльності, як-то продажу товарів власного виробництва, надання певних послуг (інформаційного, соціального та національно-культурного характеру), проведення платних/добровільних заходів. У підсумку джерела фінансової підтримки стали варіативнішими – як у контексті шляхів їхнього пошуку, так і щодо можливостей залучення та поєднання залежно від цілей та діяльності організацій.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Саме це стало однією з особливостей, що чітко продемонструвала, у чому полягає відмінність між новоствореними та діаспорними організаціями, які існують тривалий час.

“

Старі організації не звикли, що можна залучати трошки інші ресурси, що можна, треба залучати донати

(активістка, категорія 3)

”

2.5.6. СПЕЦИФІКА СПІВПРАЦІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ

Співпраці «нових» громадських організацій в Естонії з іншими суб'єктами – місцевою владою, фондами та рештою залучених організацій (як країни перебування, так і міжнародних) – притаманна певна специфіка, зумовлена сучасним (міжнародною ситуацією у світі й подіями в Україні) та історичним (радянським минулим) вимірами, членством Естонії в Європейському Союзі, а також загальним рівнем розвитку громадянського суспільства. Виникла ситуація, коли водночас було досить прихильне і позитивне ставлення від естонського суспільства й держави та об'єктивно напружений момент у зв'язку з наявністю великої за обсягом етнічної меншини росіян.

Притому самі відносини з діаспорними організаціями, за свідченнями респондентів, також не були однозначними, оскільки варіювалися від успішного партнерства в конкретних проєктах та ініціативах до часткової (але на позір мирної) конфронтації, що полягала в несприйнятті воєнних мігрантів як самостійних членів соціуму в межах українського громадоутворення в Естонії, прагненні до наставництва й інституційно-організаційного поглинання з метою розширити власний вплив на новоприбулих.

“

Просто більш старі організації, мабуть, вважають, що більш молоді організації без них ніяк не впораються. Вони виступають як старший брат: вчити, показати, розказати. Вони кажуть, що ми самі не впораємося. Але ми пробуємо! І ми пробуємо, ми робимо

(активістка, категорія 3)

”

Ключовими аспектами взаємодії новоутворених організацій та інших суб'єктів, про які вже йшлося раніше, стали такі: активна взаємодія з державою та її органами влади на місцях, співпраця на міжнародному рівні, тісна взаємодія з громадським сектором, взаємодія з українськими діаспорними організаціями. Розгляньмо кожен із них детальніше.

- **Активна взаємодія з державою та її органами влади на місцях.**

Естонія відома своєю цифровізацією (e-Estonia), що сприяє прозорості й ефективності співпраці між громадськими організаціями та державними установами. Також у країні розвинена система державної фінансової підтримки громадського сектору, що забезпечило відносну стабільність у функціонуванні навіть для нещодавно зареєстрованих організацій. Наприклад, респонденти згадували проекти від Міністерства закордонних справ (ориг. Eesti välisministeerium) і Фонду інтеграції (ориг. Integratsiooni Sihtasutus), підпорядкованого Міністерству культури.

“

Це все Фонд інтеграції, так. <...> підтримка дітей та молоді для збереження української мови та культури

(активістка, категорія 3)

”

Додатково сюди доречно включити й взаємодію з Посольством України в Естонії.

“

В Посольстві України ми також зробили полицку з книжками, так як там є великі проблеми з чергами та очікуванням

(активістка, категорія 3)

”

- **Співпраця на міжнародному рівні.** Як член Європейського Союзу (від 2004 року) Естонія активно взаємодіє з міжнародними організаціями та фондами. У підсумку громадські організації в цій державі, зокрема «нові» українські, беруть участь (або мають таку змогу) у різних міжнародних проєктах та програмах, обмінюючись досвідом і переймаючи найкращі практики. Особливе місце посідає співпраця в регіональному масштабі, що охоплює країни Балтії та Скандинавії, зокрема в інформаційному аспекті (популярною формою роботи стала участь у конференціях). Водночас із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну активізувалася робота щодо підтримки воєнних мігрантів, зокрема з міжнародними організаціями «Червоний Хрест» та УВКБ ООН.

“

Ми багато приймаємо участь у конференціях, у різних міжнародних організаціях, там, де вирішують питання воєнних біженців. Це і Балтія (всі ці три країни), це і Швеція, Данія, Норвегія, всі-всі-всі. Тому про нас вже чують багато де

(активістка, категорія 3)

”

- **Тісна взаємодія з громадським сектором.** Естонія вирізняється високим рівнем самоорганізації, має велику кількість активних організацій, які охоплюють широкий спектр проблем. Ба більше, тут є сильна традиція волонтерства та громадської активності – як наживо, так і дистанційно (добре розвинена мережа е-волонтерства). Це особливо сприяє розвитку співпраці естонських фондів та органі-

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

зації саме з новоствореними мігрантськими об'єднаннями, які виявилися адаптивнішими і гнучкішими до взаємодії в такому форматі. Так, респонденти виокремили низку ініціатив (наприклад, «Abi Ukrainale» або «MTÜ Abi Ukrainale»²⁰), що об'єднали різний тип допомоги – і для «нових» мігрантів в Естонії, і для українців, що перебувають в Україні. Це вплинуло на особливо тісну співпрацю. Серед низки видів актуальної допомоги організували також збори добровільних внесків («донатів») для ЗСУ;

“

Багато з них [організацій – ред.] спеціалізуються на біженцях <...> тому що ніхто ніколи не зрозуміє біженця так, як сам біженець (активістка, категорія 3)

”

- **Взаємодія з українськими діаспорними організаціями,** представленими двома «парасольковими» організаціями – «Асоціацією українських організацій в Естонії» і «Конгресом українців Естонії». Але, як зазначили респонденти, таку співпрацю зосереджено не стільки на постійній активній взаємодії, скільки в контексті реалізації певних тимчасових проєктів – національно-культурного, соціального чи іншого інтеграційно-адаптаційного характеру. Це вплинуло на розмежування «нових» і діаспорних громадських організацій поміж собою та налагодження бажаної для новоприбулих моделі партнерських відносин (якщо вони такими були), замість потенційного (у майбутньому) формату поглинання або приєднання до громади, що існувала тривалий час. Себто, зважаючи на описану особливість (інституційно-організаційну, у контексті функціонування, залучення коштів і т.ін.), за якою обидві сторони відчутно відрізняються одна від

20. «Abi Ukrainale» з естонської мови перекладається як «Допомога Україні».

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

одної, новоутворені організації вбачали в собі потенціал до самостійного громадянства українців в Естонії винятково на засадах рівноправного партнерства з організаціями діаспори.

“

І так якось у нас це склалося <...> ми хочемо бути мультикультурним осередком і українською громадою. Тому ми співпрацюємо з іншими і зі старими громадами

(активістка, категорія 3)

”

У підсумку співпраці організацій українських воєнних мігрантів з різними суб'єктами в Естонії мала, з одного боку, обов'язково партнерський характер – з кимось більше, з кимось менше (залежно від утіленого задуму, його тривалості й масштабів), а з другого – фокусувалася на проєктній діяльності, тобто була зосереджена на результатах роботи. Це не означає, що діаспорні організації не були ефективними. Ідеться лишень про альтернативний підхід до досягнення цілей – менше формальний, більше функціональний. Це підтверджують респонденти, які наголосили, що в процесі співпраці поміж діаспорними та їхніми «новими» організаціями така особливість виразно помітна.

“

Не задумувалися про активну співпрацю, бо більше були сконцентровані на виконанні своїх проєктів, бюджетів <...> не знаючи, скільки проіснуємо

(активістка, категорія 3)

”

Інакше кажучи, успішне досягнення мети організації – активних проєктів за напрямками її діяльності – стало пріоритетом функціону-

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

вання («шлях від проєкту до проєкту»), а не навпаки, зокрема коли організація «живе», спираючись насамперед на наявність інституційно-організаційної структури в традиційному форматі та дію інституту членства. Це, як показав час, спричинило певну, хай і завуальовану, напругу між представниками української громади в Естонії загалом – тими, що вже були «на місці» (до 24 лютого 2022 року), і тими, що лише недавно приїхали, проте прагнули створити щось своє.

“

Зі старших організацій більш досвідчені <...>. Вони вважають, що багато чого ми не знаємо і не розуміємо. Але це правда, так, ми вчимося <...>. І коли просто бувають деякі непорозуміння, ми просто сідаємо і кажемо, що робимо загальну справу

(активістка, категорія 3)

”

“

Виявилося, що не можна бути в одній організації і комфортно співпрацювати з іншою. Це для мене досить дивно

(активістка, категорія 3)

”

2.5.7. Ключові труднощі в діяльності громадських організацій

Важливим у процесі інтерв'ю виявилось питання труднощів, що виникли одразу чи існують здавна в роботі організацій. Зрештою, варто наголосити на тому, що ці проблеми не унікальні, тобто властиві не лише для таких спільнот просто для діаспорних – у певному ступені теж. Ключовими питаннями, що найбільше ускладнюють діяль-

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

ність організацій, респонденти визначили фінансове та мовне. Утім ці труднощі, на думку опитаних, цілком можна подолати. Перше полягає в браку стабільної та повноцінної фінансової допомоги, що зумовлює залежність (і від державного донорства, і від успішного отримання ґрантів та пожертв).

“

Найбільша проблема зараз – це те, що в нас немає базового фінансування. <...> естонські установи державні, скільки ми не зверталися в пошуках базового фінансування, вони направляють в Фонд інтеграції. А грант від Фонду не може покрити адекватну зарплату чи оренду. Це тільки саме на проекти дуже невеликі кошти (активістка, категорія 3)

”

Це водночас стало перевагою для «нових» організацій порівняно з діаспорними, оскільки складність пошуку коштів і висока конкуренція з іншими зробили їх значно успішнішими, адаптивнішими та ефективнішими. Брак фінансів вплинув на проблеми, пов'язані з орендою приміщення. Але завдяки співпраці з естонськими фондами та громадськими організаціями частина об'єднань змогла собі дати із цим раду.

Отож завдяки налагодженню партнерських і дружніх відносин з організаціями країни перебування (і, зокрема, через добре ставлення місцевого населення до українців) було мінімізовано мовну проблему в межах комунікації з відповідними органами влади та в цифровому середовищі – на стадії реєстрації громадських організацій та в процесі планування й проведення різноманітних інтеграційних заходів за участі обидвох сторін.

“

Перешкод немає, заважає тільки мовний бар'єр. Але естонці всі дуже відкриті, вони допомагають <...>. Якщо не розуміють, покличуть того, хто тебе зрозуміє. Ви точно поспілкуєтесь

(активістка, категорія 3)

”

Через це адаптація воєнних мігрантів до естонського суспільства відбувалася значно швидше та якісніше, бо здійснювалася паралельно з їхньою громадською діяльністю. Послаблювали раніше зазначені труднощі (наскільки це було можливо) наявність таких переваг: дигіталізація, спрощена бюрократизація та особливо прихильне ставлення естонців до українських вимушених мігрантів.

“

Таких перешкод не відчувається, навпаки – відчувається підтримка <...>. У нас було таке дивне відчуття: чому ви нас настільки підтримуєте? І естонці на це кажуть, що у нас також може початися колись війна, і тоді ми постукаємо у ваші двері

(активістка, категорія 3)

”

2.6. МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В ЕСТОНІЇ

Наші респонденти на питання про майбутнє української громади в Естонії відповідали досить по-різному. Передусім це зумовлювалося їхнім післяміграційним досвідом у країні перебування, зокрема його безпосередньою тривалістю. Також важливим став чинник рівня залученості в життя української громади через контекст ролей, які той чи інший опитаний виконував – керівника, волонтера чи тимчасового/постійного штатного працівника. Не менше важать й індивідуальні мотиви опитаних, на підставі яких визначають вектори розвитку громади.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Одні респонденти вбачають майбутнє в контексті міцного зв'язку між представниками діаспорних і «нових» організацій. Їхня візія пов'язана з позитивним досвідом співпраці та консолідації спільнот в умовах постійних змін і викликів, зокрема війни та нестабільності на міжнародній арені. Відповідний формат об'єднання зусиль – особливо між двома «парасольковими» організаціями – дасть змогу значно ефективніше задовольняти потреби української громади та відігравати ключову роль у розвитку держави й суспільства. Проте поки що перспектива такого «міцного зв'язку» вимагає суттєвих змін через суперечності та напругу у відносинах, як між представниками організацій діаспори поміж собою, так і їхнього ставлення до новоприбулих мігрантів та нещодавно створених товариств.

“

Я б хотіла, щоб спілкувалися дві “парасолькові” організації, щоб була співпраця в них теж і нормальна, а не така. Зараз я не дуже багато знаю, але те, що я чую, воно мене зовсім не радує

(активістка, категорія 1)

”

Однак дехто з опитаних вважає, що коли певної напруги між представниками українського громадського активізму в найближчому майбутньому не вдасться уникнути, найкраще надати сприятливі умови для самостійного розвитку кожної такої організації. Інакше кажучи, зробити середовище максимально неконфліктним і водночас дієвим; таким, що функціонуватиме на засадах партнерства й конкуренції.

“

Щоб українські громади якимось чином не заважали жити, функціонувати і розвивати свою діяльність. Якщо вони розвиваються паралельно, то хай розвиваються паралельно. І це, скажімо так, ніхто нікого не зобов'язує чи там об'єднатися, чи згуртуватися, але не заважати і не бруднити один одного в цьому плані

(активістка, категорія 1)

”

Така ситуація відкриває, на думку частини респондентів, нові горизонти до тісної взаємодії з іншими суб'єктами громадського сектору країни перебування. Це, ймовірно, поглибить уже наявну співпрацю з різними організаціями, зокрема й насамперед з естонськими (особливо інтенсивно налагоджену після початку вторгнення) або спільнотами інших етнічних меншин. Відповідний формат взаємодії може стати кроком до об'єднання громадського активізму в Естонії на засадах мультикультуралізму.

“

Вони [організації – ред.] будуть співпрацювати і мені здається, що не буде виключно українське, але скоріше мультикультурне все-таки. Ці організації будуть об'єднуватися, <...> підтримувати один одного. <...> щоб це не просто була українська громадська організація, а українська громадська організація, яка співпрацює з багатьма іншими

(активістка, категорія 3)

”

Проте, доповнюючи позицію про співпрацю між різними організаціями, опитані також наголошували на тому, що співпраця не може обмежуватися внутрішніми відносинами, а має здійснюватися на міжнародному рівні. У такий спосіб українська громада в Естонії (загалом або певні організації зокібно) посилить свою інституційну спроможність провадити діяльність, налагодить нові партнерські

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

зв'язки з іншими суб'єктами та зуміє конкурувати за отримання допомоги через систему ґрантів.

“

Для мене завжди стояло питання, що би ми розвивалися на міжнародному рівні. Щоб ми не зациклювалися на своїй організації. <...> Ми повинні виходити з нашого середовища, завжди налагоджувати зв'язки, добрі відносини і співробітництво з естонськими жіночими організаціями, міжнародними жіночими організаціями, українськими громадами Латвії, Литви, Швеції, Фінляндії. <...> На сьогоднішній день <...> ми не тільки рухаємось по цьому напрямленню, ми вже працюємо в цьому напрямленні

(активістка, категорія 1)

”

Зі свого боку, якщо раніше згадана тенденція до посилення взаємодії та/або об'єднання громадських організацій на засадах мультикультуралізму стане невідворотною, тоді, вважають респонденти, у процесі розвитку української громади мусить обов'язково домінувати інтерес зберігати й відтворювати українську національно-культурну спадщину під час гармонійної інтеграції до відповідного мультикультурного середовища в Естонії.

“

Перш за все, підтримання того, що є <...>. Світ постійно змінюється <...>. Тому йти якимось в ногу з суспільством. І додавати те, що зараз нове є

(активістка, категорія 2)

”

Попри різноманітність думок щодо майбутнього української громади, дехто з опитаних більше зважає на чинник екзистенційного характеру

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

для кожної організації – наявність фінансування. Саме від нього залежить і розвиток, і певне розширення, і результати, і деколи навіть функціонування організації як такої. Отож будь-які перспективи – позитивні або негативні – впливають з отримання обсягу необхідної фінансової допомоги через державні та міжнародні програми, ґранти або добровільні внески.

“

Мене дуже хвилює фінансування, чи у нас з'явиться фінансування <...>. Зон росту є дуже багато, і було би фінансування, то був би й результат
(активістка, категорія 2)

”

Хоча, попри такий аргументовано негативний контекст в оцінках респондентів (висловлених у формі побоювань), усе-таки, на їхню думку, майбутнє української громади в Естонії має переважно оптимістичний прогноз. Адже завдяки хвилі воєнних мігрантів громада українців в Естонії здобула потужне підсилення в особі нових діячів. Притому опитані вважають, що багато з них залишатимуться в країні теперішнього перебування, а це дає підстави позитивно оцінювати майбутній стан справ. Активна співпраця на засадах партнерства, інноваційний підхід і повага до мультикультурності сприятимуть тому, що українці стануть вагомою частиною естонського суспільства, зберігаючи водночас національну самосвідомість.

“

Організація буде тут існувати і далі. Після такого-от подиху, який зараз, що українці тут залишаться. Українці тут залишаться. Це діти, які зростуть і через, наприклад, 7-12 років, або через 10 років їм буде 17 і 22. Я думаю, що вони тут десь теж будуть крутитись. І знайдуться небайдужі, які долучаться. <...> Я бачу, що громада буде жити
(активістка, категорія 2)

”

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Українська спільнота станом на сьогодні є однією з найпомітніших національних меншин в Естонії. Окрім давніх організацій, які почали своє громадотворення ще в минулому столітті і створили дві «парасолькові» структури («Конгрес українців Естонії» та «Асоціацію українців Естонії»), об'єднавши понад двадцять ГО, з'явилися нові громадські ініціативи. У зв'язку з приїздом до країни десятків тисяч українців – утікачів від війни, з яких частина має статус тимчасового захисту, – виникають ГО: гнучкі, динамічні, з фокусом на інформаційну боротьбу та культурну дипломатію.

Давні організації діаспори структурували свою діяльність за такими основними напрямками:

- освітнім;
- культурно-просвітницьким;
- соціальним.

У їхньому фокусі – збереження української ідентичності.

З'ясовано, що для таких об'єднань характерною є вертикальна координація, впорядкована система управління та розподіл обов'язків. Вони сприяють вивченню мови, історії та традицій українського народу. У такий спосіб не лише підтримують зв'язок із батьківщиною та зміцнюють ідентичність українців, а й знайомлять місцеве населення з українською культурою. Важливе місце також посідає діяльність, спрямована на молодь, дітей та жінок. Вона дає змогу діаспорним організаціям краще розуміти потреби цих спільнот.

Крім того, на підставі отриманих даних встановлено, що у зв'язку з повномасштабною війною росії проти України діаспорним організаціям довелося частково переформатувати свою діяльність: посилилася співпраця активних діаспорян із міжнародними структурами та новоствореними організаціями, а також з естонськими державними

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

органами влади. Респонденти загалом високо оцінили зусилля держави Естонія в наданні міжнародного захисту українським мігрантам. Значна частина опитаних підкреслює, що таку допомогу реалізовано не просто дуже ефективно, а іноді навіть надміру. Волонтерство, адвокація та підтримка українських вимушених мігрантів через створення інформаційних центрів та забезпечення їхніх нагальних потреб стали чи не найпріоритетнішими в праці давніх організацій.

Встановлено також, що українські ГО Естонії, які мають багатолітній досвід активізму, відіграли важливу роль у процесі соціальної адаптації воєнних мігрантів: з одного боку, діаспорні організації допомогли їм інтегруватися в нове суспільство, надаючи інформаційну, гуманітарну, освітню, психологічну та інші види допомоги; з другого – воєнні мігранти через залучення до громадської діяльності можуть стати важливими суб'єктами естонського суспільства, розвиваючи мережі контактів і зв'язків. Демонструючи активність, креативність, здатність до самоорганізації та громадотворення, новоприбулі активісти водночас стикаються з викликами, пов'язаними з конкуренцією за ресурси, розпорошеністю та браком координації. Дослідження також дає змогу зробити висновок про небажання вимушених мігрантів долучатися до діяльності наявних українських громадських структур і засвідчує глибший інтерес у створенні нових власних НУО. Такі організації, засновані в період війни, суттєво відрізняються від давніх діаспорних ГО, зокрема в питаннях інституційно-організаційної структури, підходів до роботи, пошуку джерел фінансування.

Перед ними виникають об'єктивні труднощі, серед яких найкритичнішими стали мовні та фінансові бар'єри. Однак, як продемонструвала практика останніх років в Естонії, ці організації виявилися стійкими та адаптивними до сучасних змін і ситуації на міжнародному рівні. Вони стали альтернативою в контексті українського громадотворення,

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

а також важливим чинником успішної інтеграції воєнних мігрантів в естонський соціум, репрезентуючи доволі ефективні підходи до громадської діяльності.

Однак аналіз ситуації дає змогу констатувати, що залученість воєнних мігрантів до громадського активізму в Естонії є невисокою, що переважно зумовлено браком вільного часу новоприбулих, необхідністю забезпечення першочергових потреб, а також браком інформації про організації або відсутністю українських НУО в місцях проживання воєнних мігрантів, патерналізмом серед воєнних мігрантів, недостатнім відчуттям належності до української культури, небажанням спілкуватися українською мовою, психологічними труднощами, невідповідним (грубим) ставленням діаспорних організацій до вимушених мігрантів, конфліктами між українськими діаспорними структурами, а також тиском із боку російської національної меншини, що притаманний у східних регіонах Естонії.

Важливою перешкодою для ефективної взаємодії між українськими ГО Естонії є непорозуміння між активістами «парасолькових» організацій і невміння досягти консенсусу, персоніфікація цих непорозумінь, суперечності, що часто переходять у площину міжособистісних образ. Ще однією причиною є конкуренція між давніми та новітніми ГО за фінансування, за участь у державних програмах та медіаприсутність. Усе це разом призводить до ослаблення консолідованого голосу громади в Естонії у співпраці з урядом, ЗМІ, міжнародними партнерами, до нівелювання іміджу українських ініціатив, паралельного дублювання заходів, зниження довіри новоприбулих українців до вже наявних ГО.

Внутрішні непорозуміння між українськими ГО Естонії можуть посилити деструктивні впливи проросійських сил на шкоду українській справі. Налагодження діалогу, партнерства та довіри – ключ

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

для побудови сильної української спільноти в умовах війни.

Варто зазначити, Естонська держава також доклала значних зусиль для створення необхідних умов надання міжнародного захисту та притулку українським вимушеним мігрантам. До того ж значна частина опитаних вважає, що таку допомогу реалізовано не лише дуже ефективно, а іноді навіть надміру. Єдиним викликом для забезпечення прав і свобод українських воєнних мігрантів в Естонії, на думку респондентів, залишається питання шкільної освіти. Загалом результати дослідження доводять домінування позитивного ставлення естонського суспільства до українських воєнних мігрантів за винятком громадян Естонії, які мають російське походження.

Утім респонденти загалом позитивно оцінюють вплив вимушеної міграції на українських громадський активізм в Естонії та вважають, що воєнні мігранти можуть істотно розвинути українське громадянство в Естонії.

У питанні про майбутнє української громади в Естонії думки респондентів, хоч і відрізнялися між собою, мали переважно оптимістичний прогноз. Опитані акцентували на тому, що завдяки хвилі вимушених мігрантів громада українців отримала потужне підсилення. Українці в Естонії вже сьогодні є доволі значимою частиною естонського суспільства, а згодом можуть лише посилювати такий вплив, зберігаючи водночас своє українське національне самоусвідомлення.

За результатами здійсненого дослідження та відповідно до його висновків, зважаючи на думки респондентів, рекомендуємо:

Звернутися до Міністерства національної єдності та Посольства України в Естонській Республіці з проханням:

- розглянути можливість створення координаційної ради українських НУО при Посольстві з метою консолідації їхніх зусиль, налагодження

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

співпраці та подолання непорозумінь;

- запровадити програми інституційної підтримки українських ГО – тренінги, менторство, проєктний менеджмент та ін;
- організувати фасилітовані діалоги між представниками діаспори та нових ГО;
- розробити етичний кодекс взаємодії між ГО, заклавши принципи взаємоповаги та прозорості;
- ініціювати спільні міжорганізаційні проєкти, що сприяють об'єднанню українських організацій;
- активізувати діяльність для забезпечення інформаційного супроводу українських громад в Естонії;
- удосконалити механізми комунікації з громадянами України, які потребують допомоги в Естонії, а також новоствореними українськими організаціями.

Звернутися до українських громадських організацій в Естонії з проханням:

- проявляти більшу відкритість для залучення та співпраці з українськими вимушеними мігрантами;
- розглянути можливість масштабувати свою діяльність на інші міста в Естонії;
- започаткувати проведення окремих промоційних заходів з метою ширшого ознайомлення українських мігрантів із діяльністю організацій в Естонії;
- посилити (поглибити) співпрацю з українськими державними установами та громадськими структурами в Україні;
- налагодити стійкіші партнерські відносини з новоутвореними громадськими організаціями воєнних мігрантів;
- активніше транслювати свою громадську діяльність у соціальних мережах;

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

- розглянути можливість активнішої участі в розробці та реалізації тематичних проєктів, які можуть отримати фінансування у формі грантів від міжнародних донорських організацій;
- диверсифікувати тематику проведення заходів, зокрема варто звернути увагу на потреби проводити майстер-класи для дорослих (наприклад, клуби з вивчення іноземних мов) та гуртки для дітей (із показом фільмів та мультфільмів українською мовою), акції, присвячені темі війни в Україні та збору коштів для допомоги ЗСУ, розширити залучення українськомовних психологів. Крім того, важливо проводити більше заходів спільно з естонцями задля сприяння міжкультурного взаєморозуміння та співпраці.

ДОДАТОК 1

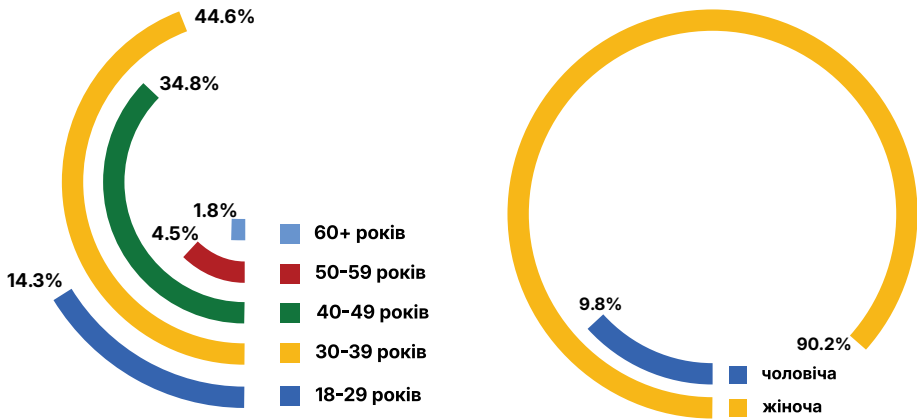

Рис. 1. Розподіл респондентів за статтю та віком, у % до всіх респондентів

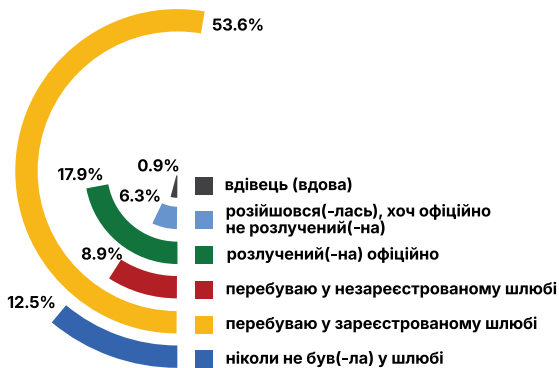

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання «Вкажіть ваш сімейний стан», у % до всіх респондентів

ДОДАТОК 1

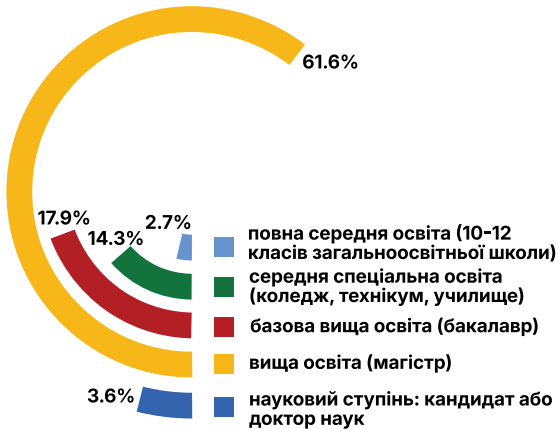

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «Зазначте ваш найвищий рівень освіти», у % до всіх респондентів

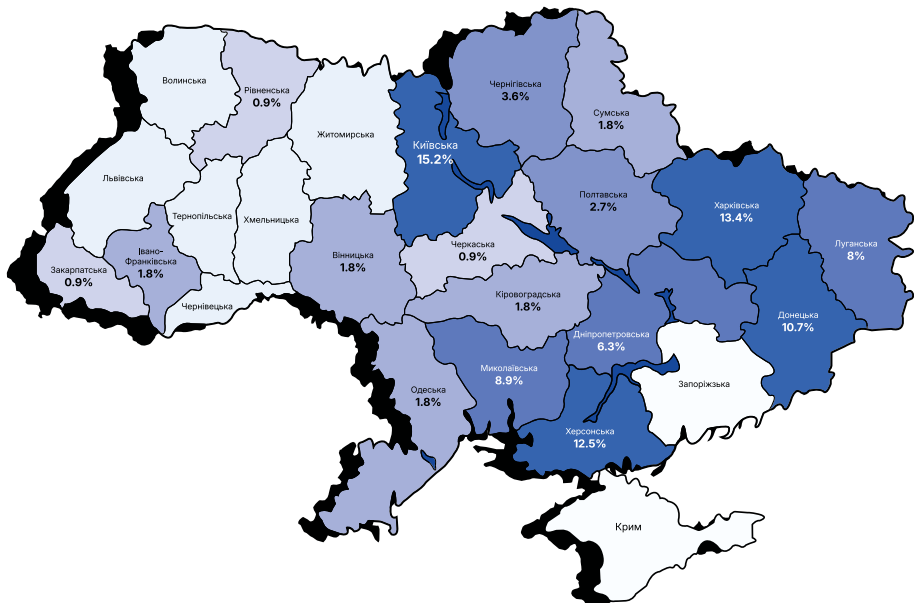

Рис. 4. Розподіл відповідей на запитання «Вкажіть область, в якій ви проживали в Україні до переїзду за кордон», у % до всіх респондентів

ДОДАТОК 1

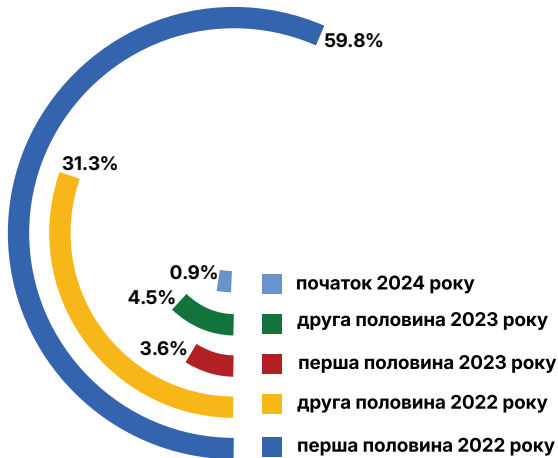

Рис. 5. Розподіл відповідей на запитання «Вкажіть час вашого переїзду до Естонії», у % до всіх респондентів

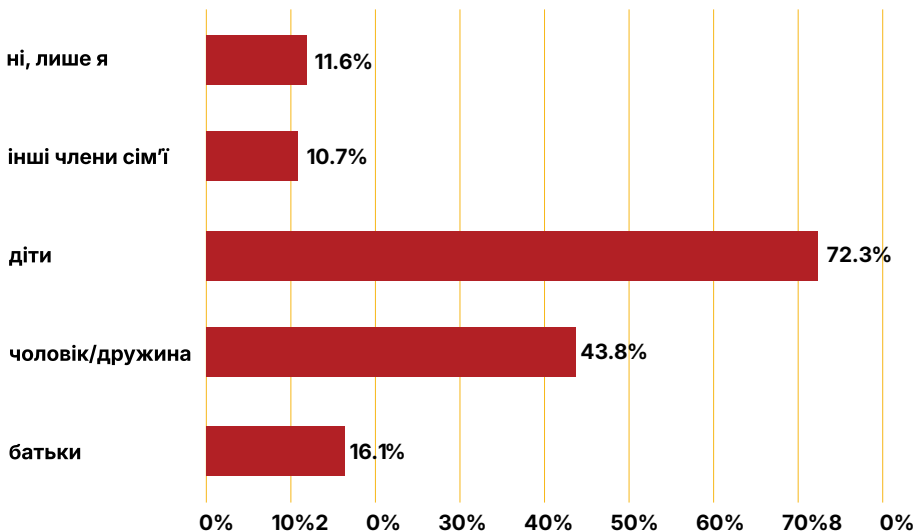

Рис. 6. Розподіл відповідей на запитання «Чи хтось з членів сім'ї перебуває сьогодні з вами в цій країні?», у % до всіх респондентів

1. Сума відсотків варіантів відповідей перевищує 100%, оскільки питання передбачало можливість обрати декілька альтернатив одночасно

Табл. 1. Ключові параметри громадян України, які отримали статус тимчасового захисту в Естонії, квартальні дані, 2022 – 2024 рр.¹

	Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022	Q1 2023	Q2 2023	Q3 2023	Q4 2023	Q1 2024	Q2 2024	Q3 2024	Q4 2024
Загальна чисельність громадян України, які мають статус тимчасового захисту	13 745	27 890	33 885	38 235	36 875	35 090	35 700	35 825	33 840	32 275	34 130	35 330
З них:												
чоловіки, кількість	3 735	8 390	11 260	13 130	13 145	12 860	13 225	13 370	12 860	12 210	13 125	13 725
чоловіки, % від загальної кількості	27,17	30,08	33,23	34,34	35,65	36,65	37,04	37,32	38,00	37,83	38,46	38,85
діти до 18 років, кількість	6 145	11 170	12 495	13 380	12 220	11 165	11 165	11 025	10 100	9 720	10 055	10 185
діти до 18 років, % від загальної кількості	44,71	40,05	36,87	34,99	33,14	31,82	31,27	30,77	29,85	30,12	29,46	28,83
особи після 65 років, кількість	575	1 370	1 655	1 965	1 980	1 915	1 990	2 015	1 915	1 880	2 020	2 175
особи після 65 років, % від загальної кількості	4,18	4,91	4,88	5,14	5,37	5,46	5,57	5,62	5,66	5,82	5,92	6,16
Кількість дозволів на тимчасовий захист, наданих Естонією громадянам України	13 915	14 820	7 570	5 370	2 710	2 040	2 315	1 695	1 290	1 430	1 730	1 625
З них:												
чоловікам, кількість	3 780	4 950	3 330	2 240	1 185	885	1 000	730	595	650	790	775
чоловікам, % від загальної кількості	27,16	33,40	43,99	41,71	43,73	43,38	43,20	43,07	46,12	45,45	45,66	47,69
дітям до 18 років, кількість	6 165	5 210	2 100	1 375	700	450	640	410	335	390	530	430
дітям, % від загальної кількості	44,30	35,16	27,74	25,61	25,83	22,06	27,65	24,19	25,97	27,27	30,64	26,46
особам після 65 років, кількість	595	835	315	330	140	105	140	80	45	80	90	130
особам після 65 років, % від загальної кількості	4,28	5,63	4,16	6,15	5,17	5,15	6,05	4,72	3,49	5,59	5,20	8,00

1. Eurostat (2025) Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex, Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm_custom_15626112/default/table?lang=en; Eurostat (2025) Decisions granting temporary protection by citizenship, age and sex, Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpfq_custom_9902919/default/table?lang=en

АВТОРИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ІРИНА КЛЮЧКОВСЬКА – директорка Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК), кандидатка педагогічних наук, доцентка, заслужена працівниця освіти України, почесна професорка Національного університету «Львівська політехніка». Пріоритетною цариною наукового інтересу є дослідження еміграційних процесів з України, розвиток української освіти за кордоном, інтеграція українців та збереження їхньої ідентичності в чужоземному середовищі.

ОКСАНА П'ЯТКОВСЬКА – заступниця директора МІОКу, кандидатка економічних наук, стипендіатка VUIAS 2024-2025. Серед наукових інтересів – дослідження міграційних процесів, формування діаспорних мереж, міжнародна трудова міграція та її соціально-економічні ефекти, міграційна політика України. Авторка близько 100 наукових публікацій з питань міжнародної міграції.

ОЛЬГА ДОЛІНСЬКА – магістр соціології, провідна соціологиня Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка». До сфери пріоритетних наукових зацікавлень належить методологія та методи соціологічних досліджень, міжнародна міграція, формування діаспорних мереж, громадський активізм та громадянське суспільство.

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК – науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», PhD з політичних наук. До сфери наукових інтересів належать міграційні процеси, пов'язані з українськими вимушеними мігрантами та українською діаспорою, а також порівняльна політологія на субнаціональному рівні аналізу, об'єктивні та суб'єктивні техніки вимірювання політичних процесів та феномен субнаціональних політичних режимів. Автор близько 40 наукових робіт.

МІОК Міжнародний інститут
освіти, культури
та зв'язків з діаспорою

МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ "ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

вул. С. Бандери, 32а, м. Львів, 79013, Україна
+38 032 258 01 51

iiec@miok.lviv.ua
www.facebook.com/MIOK.LVIV.UA
www.youtube.com/@mioklive
https://www.instagram.com/miok_lviv/
www.miok.lviv.ua

